

Міністерство освіти і науки України

Луцький національний технічний університет

(повне найменування закладу вищої освіти)

Факультет бізнесу та права

(повне найменування факультету)

Кафедра міжнародних економічних відносин

(повна найменування кафедри)

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗА СТУПЕНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ «МАГІСТР»
РЕГІОНАЛЬНО-ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРІОРИТЕТИ
КРАЇН В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ
ЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ**

спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
(шифр і назва спеціальності)

освітня програма Міжнародні економічні відносини
(назва освітньої програми)

Виконав: здобувач вищої освіти
групи МЕВмз-21
Пододворний Богдан Олегович

(підпис)

Керівник:
к.е.н., доцент
Кравчук Павло Ярославович

(підпис)

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«___» _____ 2025 р.
Гарант освітньої програми:
к.е.н., доцент
Галазюк Наталія Миколаївна

(підпис)

Луцьк – 2025 року

ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет бізнесу та права

Кафедра міжнародних економічних відносин

Ступінь вищої освіти: магістр

Галузь знань: 29 Міжнародні відносини

Спеціальність: 292 Міжнародні економічні відносини

Освітня програма: Міжнародні економічні відносини

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри міжнародних економічних

відносин _____ к.е.н., доцент Олена БАУЛА

«_____» _____ 2025 року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Пододворному Богдану Олеговичу

(прізвище, ім'я, по батькові)

- Тема кваліфікаційної роботи: Регіонально-інтеграційні пріоритети країн в умовах глобальних економічних трансформацій
Керівник роботи: к.е.н., доцент Кравчук Павло Ярославович
затверджені наказом закладу вищої освіти від «28» грудня 2024 року № 486/01-02
- Строк подання здобувачем вищої освіти кваліфікаційної роботи «06» грудня 2025 р.
- Вихідні дані до роботи: праці вітчизняних і зарубіжних учених з проблем міжнародної економічної інтеграції, глобалізації та регіоналізації світового господарства; нормативно-правові акти України та Європейського Союзу у сфері зовнішньоекономічної діяльності та європейської інтеграції; міжнародні угоди про регіональну економічну інтеграцію; аналітичні звіти та статистичні матеріали Світового банку, Міжнародного валютного фонду, Світової організації торгівлі, UNCTAD, Європейської комісії; офіційні публікації Державної служби статистики України, Міністерства економіки України, Національного банку України; матеріали міжнародних організацій та дослідницьких центрів; статистичні бази даних та матеріали мережі Інтернет.
- Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що потрібно розробити): ВСТУП РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ. 1.1. Сутність та еволюція регіональної економічної інтеграції. 1.2. Глобальні економічні трансформації як нова фаза світового розвитку. 1.3. Мотиви, драйвери та ризики регіональної інтеграції для країн різних типів економік. РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ РЕГІОНАЛЬНО-ІНТЕГРАЦІЙНІ МОДЕЛІ ТА ПРІОРИТЕТИ ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ. 2.1. Огляд сучасних регіональних економічних угруповань. 2.2. Порівняльний аналіз інтеграційних пріоритетів провідних країн світу. 2.3. Вплив глобальних трансформацій на регіональні інтеграційні процеси. РОЗДІЛ 3. ІНТЕГРАЦІЙНА СТРАТЕГІЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ. 3.1. Місце України у сучасних регіонально-інтеграційних процесах. 3.2. Перспективи та виклики розширення взаємодії України з ЄС та іншими регіональними блоками. 3.3. Пріоритетні напрями формування інтеграційної стратегії України. ВИСНОВКИ.
- Перелік графічного матеріалу: Лист 1. Мета, об'єкт, предмет і завдання дослідження. Лист 2. Еволюція інтеграційних процесів. Лист 3. Порівняння регіоналізації та неопротекціонізму в умовах глобальних трансформацій. Лист 4. Порівняльна характеристика мотивів, драйверів та ризиків

інтеграції для різних типів економік. Лист 5. Порівняльна характеристика вибраних регіональних економічних угруповань. Лист 6. Порівняльний аналіз пріоритетів. Лист 7. Кумулятивна кількість регіональних торговельних угод (РТА) — кумулятивне число угод у статусі «in force», (2016–2024). Лист 8. Частка основних груп у світовому експорті за період 2000-2022 рр.. Лист 9. Динаміка державного боргу у світі (2000-2022). Лист 10. Індекс торговельної відкритості (trade openness). Лист 11. Динаміка торгівлі ЄС товарами з Україною за період 2014-2024.. Лист 12. Орієнтовний ступінь відповідності України асquis ЄС у вибраних секторах (станом на 2024–2025 рр.). Лист 13. Притік прямих іноземних інвестицій до України за джерелами (країни ЄС vs інші регіони) для періоду 2016–2024.. Лист 14. Макроекономічні та інституційні ризики виконання Україною зобов'язань перед ЄС. Лист 15. Інтегрована таблиця готовності України до інтеграції в ЄС за ключовими секторами.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис	
		завдання видав	завдання прийняв
<i>Теоретичний розділ</i>	доцент Кравчук П.Я.		
<i>Аналітичний розділ</i>	доцент Кравчук П.Я.		
<i>Проектний розділ</i>	доцент Кравчук П.Я.		
<i>Висновки</i>	доцент Кравчук П.Я.		
<i>Нормоконтроль</i>	доцент Кравчук П.Я.		

7. Дата видачі завдання 28.12.2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи магістра	Термін виконання етапів кваліфікаційної роботи магістра	Примітка
1	<i>Обґрунтування теми</i>	до 28.12.2024	<i>виконано</i>
2	<i>Огляд літератури із досліджуваної проблеми</i>	до 14.06.2025	<i>виконано</i>
3	<i>Теоретичний розділ</i>	до 03.09.2025	<i>виконано</i>
4	<i>Аналітичний розділ</i>	до 27.09.2025	<i>виконано</i>
5	<i>Проектний розділ</i>	до 01.11.2025	<i>виконано</i>
6	<i>Висновки</i>	до 07.11.2025	<i>виконано</i>
7	<i>Формування списку використаних джерел</i>	до 11.11.2025	<i>виконано</i>
8	<i>Формування додатків</i>	до 14.11.2025	<i>виконано</i>
9	<i>Оформлення ілюстративного матеріалу</i>	до 19.11.2025	<i>виконано</i>
10	<i>Попередній захист кваліфікаційної роботи магістра</i>	до 20.11.2025	<i>виконано</i>
11	<i>Нормоконтроль</i>	до 27.11.2025	<i>виконано</i>
12	<i>Інструментальна перевірка на академічний плагіат</i>	до 09.12.2025	<i>виконано</i>
13	<i>Представлення кваліфікаційної роботи магістра до захисту</i>	до 16.12.2025	<i>виконано</i>

Здобувач вищої освіти

_____ (підпис) Пододворний Б.О. (прізвище та ініціали)

Керівник кваліфікаційної роботи

_____ (підпис) Кравчук П.Я. (прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Пододворний О.Б. Регіонально-інтеграційні пріоритети країн в умовах глобальних економічних трансформацій. Рукопис.

Кваліфікаційна робота магістра ОП «Міжнародні економічні відносини» спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини. Луцький національний технічний університет. Луцьк, 2025.

Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

У кваліфікаційній роботі магістра досліджено теоретичні та методологічні засади регіональної економічної інтеграції в умовах глобальних економічних трансформацій. Зокрема, розкрито сутність і еволюцію регіональної економічної інтеграції, охарактеризовано глобальні економічні трансформації як нову фазу світового розвитку, а також визначено мотиви, драйвери та ризики інтеграційних процесів для країн з різними типами економік.

Проведено аналіз сучасних регіонально-інтеграційних моделей і практик, зокрема здійснено огляд провідних регіональних економічних угруповань та виконано порівняльний аналіз інтеграційних пріоритетів країн – ключових суб'єктів світової економіки.

Окрему увагу приділено аналізу місця України у сучасних інтеграційних процесах. Оцінено рівень та напрями інтеграції України до Європейського Союзу, досліджено перспективи та виклики розширення взаємодії з ЄС та іншими регіональними блоками, а також проаналізовано ступінь готовності України до виконання зобов'язань у межах *acquis communautaire* за ключовими секторами. На основі проведеного аналізу обґрунтовано пріоритетні напрями формування інтеграційної стратегії України в умовах глобальних економічних трансформацій.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та комплексний аналіз регіонально-інтеграційних пріоритетів країн світу в умовах глобальних економічних трансформацій, а також визначення стратегічних напрямів інтеграції України до європейського та світового економічного простору.

Об'єктом дослідження є процеси регіональної економічної інтеграції в сучасній світовій економіці.

Предметом дослідження є регіонально-інтеграційні пріоритети країн та механізми їх формування в умовах глобальних економічних трансформацій.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, зокрема аналіз і синтез, індукція та дедукція, системний і структурно-функціональний підходи, порівняльний та статистичний аналіз, метод узагальнення і графічної інтерпретації даних.

Теоретична значущість роботи полягає у поглибленні наукових підходів до дослідження сучасних регіонально-інтеграційних процесів та систематизації чинників, що визначають інтеграційні пріоритети країн в умовах глобальних трансформацій.

Практична цінність отриманих результатів полягає у можливості їх використання органами державної влади, аналітичними центрами та суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності при формуванні інтеграційної стратегії України, розробленні програм європейської інтеграції та оцінці перспектив участі у регіональних економічних об'єднаннях.

Ключові слова: регіональна економічна інтеграція, глобальні економічні трансформації, регіоналізація, інтеграційні блоки, Європейський Союз, інтеграційна стратегія України.

ANNOTATION

Pododvornyj B.O. Regional Integration Priorities of Countries in the Context of Global Economic Transformations. Manuscript.

Qualification work of the master of OP «International Economic Relations» specialty 292 International Economic Relations. Lutsk National Technical University. Lutsk, 2025.

The master's thesis consists of an introduction, three sections, conclusions, a list of sources used.

The thesis examines the theoretical and methodological foundations of regional economic integration in the context of global economic transformations. In particular, the essence and evolution of regional economic integration are revealed, global economic transformations are characterized as a new phase of world development, and the motives, drivers, and risks of integration processes for countries with different types of economies are identified.

An analysis of modern regional integration models and practices is conducted, including a review of leading regional economic groupings and a comparative analysis of the integration priorities of key actors in the global economy. The impact of global economic transformations on regional integration processes is studied, as well as the changing role of regionalization and neo-protectionism in the contemporary system of international economic relations.

Special attention is paid to the analysis of Ukraine's position in modern integration processes. The level and directions of Ukraine's integration into the European Union are assessed, the prospects and challenges of expanding cooperation with the EU and other regional blocs are examined, and the degree of Ukraine's readiness to fulfill obligations under the *acquis communautaire* in key sectors is analyzed. Based on the results obtained, priority directions for shaping Ukraine's integration strategy in the context of global economic transformations are substantiated.

The purpose of the research is to provide a theoretical justification and comprehensive analysis of the regional integration priorities of countries in the context of global economic transformations, as well as to determine strategic directions for Ukraine's integration into the European and global economic space.

The object of the research is the processes of regional economic integration in the modern world economy.

The subject of the research is the regional integration priorities of countries and the mechanisms of their formation under conditions of global economic transformations.

The methodological basis of the research includes general scientific and special methods of cognition, such as analysis and synthesis, induction and deduction, systemic and structural-functional approaches, comparative and statistical analysis, generalization, and graphical interpretation of data.

The theoretical significance of the thesis lies in deepening scientific approaches to the study of modern regional integration processes and systematizing the factors that determine the integration priorities of countries in the context of global transformations.

The practical significance of the obtained results consists in the possibility of their application by public authorities, analytical centers, and foreign economic activity entities in the formation of Ukraine's integration strategy, the development of European integration programs, and the assessment of prospects for participation in regional economic groupings.

Keywords: regional economic integration, global economic transformations, regionalization, integration blocs, European Union, Ukraine's integration strategy.

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ	12
1.1. Сутність та еволюція регіональної економічної інтеграції	12
1.2. Глобальні економічні трансформації: характерні риси та вплив на інтеграційні процеси	15
1.3. Мотиви, драйвери та ризики регіональної інтеграції для країн різних типів економік	21
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РЕГІОНАЛЬНО-ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРІОРИТЕТІВ КРАЇН В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ	27
2.1. Огляд сучасних регіональних економічних угруповань	27
2.2. Порівняльний аналіз інтеграційних пріоритетів провідних країн світу	32
2.3. Вплив глобальних економічних криз на вибір інтеграційної стратегії держав	38
РОЗДІЛ 3. РЕГІОНАЛЬНО-ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРІОРИТЕТИ УКРАЇНИ ТА СЦЕНАРІЇ ЇХ РОЗВИТКУ	49
3.1. Місце України у сучасних інтеграційних процесах	49
3.2. Перспективи та виклики розширення взаємодії з ЄС та іншими регіональними блоками	53
3.3. Пріоритетні напрями формування інтеграційної стратегії України	61
ВИСНОВКИ	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	69

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- acquis communautaire — правова та інституційна спадщина Європейського Союзу
- ASEAN — Асоціація держав Південно-Східної Азії
- DCFTA — Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі між Україною та ЄС
- ENTSO-E — Європейська мережа операторів систем передачі електроенергії
- FDI — Foreign Direct Investment (прямі іноземні інвестиції)
- G20 — Група двадцяти
- G7 — Група семи провідних індустріально розвинених країн
- GDP — Gross Domestic Product (валовий внутрішній продукт)
- NAFTA — Північноамериканська угода про вільну торгівлю
- RCEP — Всеосяжне регіональне економічне партнерство
- RTA — регіональні торговельні угоди
- TEN-T — Транс'європейська транспортна мережа
- UNCTAD — Конференція Організації Об'єднаних Націй з торгівлі та розвитку
- USMCA — Угода між Сполученими Штатами Америки, Мексикою та Канадою
- ВВП — валовий внутрішній продукт
- ЄС — Європейський Союз
- ЗВТ — зона вільної торгівлі
- МВФ — Міжнародний валютний фонд
- ОЕСР — Організація економічного співробітництва та розвитку
- ПІІ — прямі іноземні інвестиції
- Світовий банк — Світовий банк реконструкції та розвитку
- СОТ — Світова організація торгівлі

ВСТУП

Під впливом поглиблення міжнародного поділу праці, прискорення науково-технічного прогресу та формування багатовекторної системи глобальної взаємодії сучасна світова економіка зазнає суттєвих трансформацій. Нові процеси — цифровізація, інформатизація, глобалізація та одночасне посилення регіоналізації — формують оновлену архітектуру світогосподарського простору. Зростання міжнародної конкуренції, зміна конфігурації світових ринків, нестабільність багатосторонньої торговельної системи та загострення геополітичних ризиків посилюють потребу у формуванні нових підходів до забезпечення сталого розвитку держав.

Одним із ключових напрямів сучасної економічної стратегії провідних країн світу (ЄС, США, Китай, Японія та ін.) стає поглиблення регіональної економічної інтеграції як інструменту підвищення стійкості національних економік, диверсифікації зовнішньої торгівлі, модернізації виробництва та включення до глобальних ланцюгів вартості. Світовий досвід демонструє, що участь держав у регіональних інтеграційних об'єднаннях сприяє зростанню продуктивності, посиленню конкурентоспроможності та зменшенню вразливості до зовнішніх шоків.

Для України, яка перебуває у стані глибоких структурних перетворень та водночас інтегрується до Європейського Союзу, формування ефективних регіонально-інтеграційних пріоритетів є визначальним чинником економічного розвитку. Гео економічне розташування, транзитний потенціал, участь у пан'європейських транспортних і торговельних коридорах, а також стратегічний курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію створюють унікальні можливості для побудови нової інтеграційної моделі держави. Тому особливо важливим стає обґрунтування інтеграційної парадигми розвитку України в умовах глобальних трансформацій та визначення механізмів її ефективної реалізації.

Значний внесок у розробку теоретичних і практичних засад регіональної економічної інтеграції зробили такі відомі зарубіжні та вітчизняні вчені, як Б. Баласса, Дж. Бхагваті, П. Кругман, Р. Дорнбуш, М. Портер, Дж. Тіндл, а також українські дослідники О. Білорус, А. Філіпенко, Т. Мельник, Ю. Макогон, В. Козюк та ін. Їхні праці заклали фундамент для вивчення взаємозв'язку між глобальними економічними змінами та еволюцією інтеграційних процесів.

В українській економіці, яка переживає складний період відновлення та адаптації до вимог європейського ринку, регіонально-інтеграційна політика набуває особливої ваги. Формування стратегії інтеграційного розвитку потребує узагальнення світового досвіду, оцінки сучасних тенденцій та визначення пріоритетних напрямів участі України в регіональних об'єднаннях.

Узагальнення теоретичних засад регіональної інтеграції, аналіз сучасних інтеграційних моделей та їх адаптація до умов України дають можливість більш цілісно оцінити перспективи нашої держави в системі світового господарства. Це визначає актуальність, логіку та структуру *conducted research*.

Метою магістерської роботи є обґрунтування теоретико-методологічних засад формування регіонально-інтеграційних пріоритетів країн в умовах глобальних економічних трансформацій і на цій основі – розробка науково обґрунтованих напрямів оптимізації інтеграційної стратегії України.

Для досягнення поставленої мети вирішено такі завдання:

- на основі концепцій світової економічної теорії розкрити сутність і еволюцію регіональної інтеграції;
- визначити ключові фактори та механізми глобальних економічних трансформацій і їхній вплив на інтеграційний розвиток;
- дослідити сучасні моделі регіональних інтеграційних об'єднань та стратегічні підходи провідних країн світу;
- здійснити аналіз інтеграційних тенденцій та структурних змін на світовому ринку;
- оцінити сучасні позиції України в глобальній економічній системі та визначити особливості її інтеграції до ЄС;

– узагальнити підходи до формування стратегій розвитку регіональних інтеграційних форматів;

– обґрунтувати стратегічні напрями посилення інтеграційного потенціалу України, включно з економічними, інституційними та регуляторними факторами.

Об'єктом дослідження є процес формування регіонально-інтеграційних стратегій у світовій та національній економіці в умовах глобальних трансформацій.

Предметом дослідження виступають теоретичні, методологічні та прикладні аспекти формування регіонально-інтеграційних пріоритетів держав.

Теоретико-методологічну основу роботи становлять положення сучасної економічної теорії, концепції міжнародної економічної інтеграції, праці вітчизняних та зарубіжних учених з глобалізації, регіоналізації, економічного розвитку та міжнародної торгівлі. Інформаційну базу роботи складають нормативно-правові акти України, звіти міжнародних організацій (WTO, OECD, UNCTAD, Європейської Комісії), дані статистичних служб та аналітичні матеріали наукових інституцій.

У дослідженні застосовано методи системного, порівняльного та структурно-функціонального аналізу, методи історичного та логічного узагальнення, елементи економіко-статистичного моделювання та методи прогнозування, що забезпечують комплексність та наукову цілісність роботи.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у поглибленні теоретичних положень щодо взаємодії глобальних економічних трансформацій і регіональної інтеграції, у формуванні системної класифікації інтеграційних пріоритетів країн, а також у розробці концептуальних підходів до вдосконалення інтеграційної стратегії України.

Практичне значення результатів полягає в можливості їх використання органами державної влади при формуванні зовнішньоекономічної політики, оновленні стратегії європейської інтеграції, розробці програм економічного розвитку та поглибленні участі України в міжнародних економічних об'єднаннях.

Під час виконання кваліфікаційної роботи було використано інструменти штучного інтелекту, зокрема ChatGPT, Microsoft Copilot та сервіси на основі моделей GPT-4/5, що застосовувалися для редагування та форматування текстових матеріалів, уточнення формулювань і структурування окремих фрагментів дослідження. Для генерації графічного та ілюстративного контенту використовувалися інструменти OpenAI Image Generator та Microsoft Designer, які слугували виключно допоміжним засобом для візуалізації аналітичних результатів. Уся аналітика, аргументація, наукові висновки та результати дослідження належать автору та базуються на власному опрацюванні теоретичних джерел, емпіричних даних і проведеному аналізу. Матеріали, отримані з використанням генеративного ШІ, були ретельно перевірені на достовірність, відповідність академічним стандартам та дотримання принципів академічної доброчесності.

Структура кваліфікаційної роботи складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Основний зміст роботи викладено на 56 сторінках друкованого тексту та містить 12 таблиць і 5 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

1.1. Сутність та еволюція регіональної економічної інтеграції

Регіональна економічна інтеграція є формою структурного об'єднання національних економік, що ґрунтується на прогресивному усуненні бар'єрів у взаємній торгівлі, лібералізації руху факторів виробництва та узгодженні економічної політики між країнами. У науковій літературі вона визначається як процес зближення економічних систем двох і більше держав із метою створення спільного ринкового простору та формування нової системи міждержавних зв'язків. Класичне визначення інтеграції запропонував Бела Баласса, наголошуючи, що це не лише зняття протекціоністських бар'єрів, а й побудова стійкої наднаціональної інституційної структури, яка забезпечує координацію економічної політики держав [5].

Інтеграція охоплює два системоутворювальні компоненти: ринковий та політико-інституційний. Ринковий компонент базується на вільному русі товарів, капіталу, інвестицій та технологій, тоді як інституційний — на створенні постійних спільних органів управління, гармонізованих правил конкуренції, технічних стандартів та регуляторних механізмів. Тому інтеграція набуває характеру багаторівневої системи, що поєднує мікро-, мезо- та макроекономічні зміни та формує єдиний спільний економічний простір.

Зміст процесу інтеграції також визначається сучасною глобалізацією виробничих процесів. Країни, які об'єднуються в інтеграційні угруповання, отримують можливість оптимізувати участь у міжнародному поділі праці, підвищувати конкурентоспроможність та забезпечувати доступ до міжнародних ланцюгів створення доданої вартості, що особливо актуально в умовах цифрової економіки.

Ключовою економічною передумовою регіональної інтеграції є взаємодоповнюваність структур національних економік, що дозволяє формувати спільний ринок із ширшими можливостями для виробників та споживачів. Як зазначає Джагдіш Бгагваті, країни прагнуть інтеграції перш за все через ефекти розширення торгівлі, економію на масштабі та зміцнення інвестиційних потоків [12].

Економічні мотиви охоплюють прагнення до підвищення ефективності виробництва, зниження транзакційних витрат, формування більших ємностей ринку, підвищення рівня конкуренції та залучення іноземних інвестицій. Інтеграція створює ефект «спільного ринку», який забезпечує значно більше економічних можливостей, ніж кожна країна окремо.

Соціально-політичні мотиви формуються під впливом інтересів забезпечення стабільності та політичної ваги країн. Регіональна інтеграція дозволяє країнам узгоджувати позиції в міжнародних організаціях та колективно впливати на формування глобальних економічних правил. Значну роль відіграє й безпековий фактор, оскільки інтеграційні об'єднання сприяють зміцненню міждержавної довіри та стабільності.

Основою теоретичного аналізу еволюції інтеграційних процесів є модель Б. Баласси, що описує інтеграцію як поетапний процес [5]. Вона включає п'ять послідовних рівнів, кожен з яких поглиблює економічні зв'язки між державами.

Етап 1: Зона вільної торгівлі. Країни скасовують тарифи у взаємній торгівлі, але зберігають власну політику щодо третіх країн.

Етап 2: Митний союз. Запроваджується єдиний зовнішній тариф та уніфікується зовнішня торговельна політика.

Етап 3: Спільний ринок. Забезпечується свобода пересування товарів, послуг, капіталу та робочої сили.

Етап 4: Економічний союз. Гармонізується макроекономічна, соціальна та регуляторна політика.

Етап 5: Економічний і валютний союз. Запроваджується спільна валюта та наднаціональний центральний банк.

Ця еволюційна схема була першою комплексною моделлю інтеграційного розвитку, що ґрунтується на логіці поглиблення економічних зв'язків. Вона залишається базовою у сучасних дослідженнях інтеграції й нині.

У розвитку регіональної інтеграції виокремлюють дві великі історичні хвилі. Перша хвиля (1950–1980-ті роки) пов'язана з післявоєнною відбудовою Європи та створенням фундаменту сучасного Європейського Союзу. У цей період також виникли такі угруповання, як ЄАВТ, АНД, Центральноамериканський спільний ринок [34].

Друга хвиля інтеграції почалася наприкінці ХХ століття та охопила країни, що розвиваються. Формуються MERCOSUR, АПЕС, ASEAN, ECOWAS, Африканський континентальний ринок. Ці об'єднання стали інструментами індустріалізації, модернізації та участі у глобальних ланцюгах створення доданої вартості.

Сучасний етап характеризується появою «мегарегіональних» угод нового покоління, що охоплюють цифрову торгівлю, інтелектуальну власність та узгодження технічних регламентів. Серед них СРТПР, РСЕР та Угода про цифрову економіку Сінгапуру.

З початку ХХІ століття в науці формується концепція нового регіоналізму, яка підкреслює багатовимірність і динамічність інтеграційних процесів. На відміну від «старого регіоналізму», орієнтованого на торгівлю, новий регіоналізм охоплює інноваційну, інвестиційну, цифрову та екологічну сфери.

Це означає, що інтеграція перестає бути суто економічною. Вона включає регуляторні, соціальні, культурні та технологічні компоненти. Зростає роль транснаціональних корпорацій, які формують глобальні мережі виробництва та фактично стають новими «інтеграторами» економічних просторів. У відповідь на це інтеграційні блоки створюють спільні політики конкуренції, регулювання цифрових платформ та ринків даних [8].

Новий регіоналізм також характеризується асиметріями країн-учасниць. Менші економіки отримують значні вигоди у вигляді доступу до великих ринків,

але водночас ризикують посиленням залежності від економічних центрів інтеграції.

Сучасні глобальні виклики — пандемії, енергетичні кризи, війни, цифрова трансформація, фрагментація світової торгівлі — суттєво змінюють інтеграційні процеси. Інтеграція дедалі частіше спрямовується не лише на лібералізацію, а й на стійкість економічних систем. Це формує новий тип інтеграційних моделей — стійкі, гнучкі й цифрові об'єднання, які спрямовані на зміцнення ланцюгів поставок, захист стратегічних секторів і розвиток інноваційних політик.

У цьому контексті Європейський Союз, ASEAN, RCEP та інші об'єднання переходять до формування цифрових ринків, спільних інфраструктурних проєктів, регуляторних конвергенцій у сферах енергетики, екології і технологій. Таким чином, інтеграція трансформується у комплексний інструмент адаптації економік до глобальних трансформацій.

1.2. Глобальні економічні трансформації: характерні риси та вплив на інтеграційні процеси

Сучасний етап розвитку світового господарства характеризується переходом до якісно нової фази глобальних економічних трансформацій, які охоплюють структурні, технологічні, інституційні та гео економічні виміри міжнародної взаємодії. У працях М. Кастельса, Д. Белла, К. Фрімена та інших дослідників підкреслюється, що світ вступив у стадію постіндустріального та мережевого розвитку, де ключову цінність створюють знання, інновації та цифрові дані. Ця трансформація формує нову логіку глобальної конкуренції, змінює роль держав і транснаціональних корпорацій, а також трансформує механізми інтеграції та взаємозалежності між національними економіками [12].

В основі сучасних глобальних економічних перетворень лежить перехід від індустріальної моделі, зорієнтованої на матеріальне виробництво, до

інформаційно-цифрової парадигми, де провідним ресурсом виступає знання. Д. Белл у своїй теорії постіндустріального суспільства наголошує, що економічна система зміщується до сфери послуг, інтелектуальної діяльності та інформаційних технологій, що змінює структуру зайнятості, інститути та моделі глобальної кооперації. М. Кастельс, аналізуючи мережеву економіку, підкреслює, що сучасне виробництво організовується у вигляді гнучких цифрових мереж, здатних до швидкої адаптації, глобального масштабування та перетікання капіталу й інформації в режимі реального часу [5].

Ці трансформації посилюються процесами фінансової глобалізації. Згідно з дослідженнями МВФ та Світового банку, обсяг міжнародних фінансових потоків і щільність зв'язків між фінансовими ринками зросли настільки, що глобальна економіка стала надзвичайно взаємозалежною. Це створює як нові можливості для розвитку, так і ризики швидкого поширення кризових явищ.

Однією з ключових рушійних сил глобальних змін є Четверта промислова революція (Industry 4.0), яка поєднує цифрові платформи, штучний інтелект, робототехніку, 3D-друк, інтернет речей і квантові технології. Ці зміни описані у працях К. Шваба та численних дослідженнях ОЕСД. Вони формують нові моделі виробництва, логістики та торгівлі, де швидкість інновацій та масштабованість стають ключовими факторами конкурентоспроможності [22].

Виробничі потужності стають дедалі більш автоматизованими, що знижує залежність від дешевої робочої сили та змінює географію глобальних ланцюгів доданої вартості. Це призводить до часткового повернення виробництв у розвинені країни (reshoring), що суперечить логіці попереднього етапу глобалізації.

Глобальні економічні перетворення тісно переплітаються з геополітичними змінами. Відбувається переформатування балансу сил між провідними центрами економічної потужності — США, ЄС, Китаєм та країнами Індостро-Тихоокеанського регіону [1]. У працях Д. Родріка, Г. Кіссінджера та С. Гантінгтона наголошується, що конкуренція між цими центрами відбувається не лише у військово-політичній, а й у технологічній, фінансовій та інституційній сферах [14].

Глобальний порядок поступово переходить до поліцентричної моделі, у якій декілька регіональних блоків формують власні інтеграційні та регуляторні простори. Цей процес спричиняє одночасне посилення регіоналізації та фрагментації світової економіки, що підтверджують огляди WTO.

Глобальні економічні перетворення супроводжуються істотними змінами на ринку праці. Згідно з аналітичними звітами ILO, відбувається перехід від традиційної зайнятості до гнучких форм роботи, а також зростання ролі цифрових професій. Це посилює потребу у нових компетенціях, цифровій грамотності та інноваційній освіті.

Іншим наслідком є поглиблення соціально-економічної нерівності як між країнами, так і всередині них. Країни, що не мають доступу до сучасних технологій та інвестицій, ризикують залишитися на периферії глобальної економіки [11].

Глобальні трансформації стимулюють зміну функцій міжнародних економічних організацій (таблиця 1.1.). МВФ, Світовий банк, OECD та WTO адаптують свої стратегії до цифровізації, енергетичного переходу, екологічних стандартів та нових фінансових ризиків. У дослідженнях Р. Кеохейна та Дж. Най зазначається, що ефективність глобального управління залежить від здатності інституцій реагувати на трансформації та координувати діяльність держав у нових умовах.

Також формуються нові неформальні економічні альянси, такі як BRICS+, RCER, IPEF, які відіграють дедалі важливішу роль у регіональних інтеграційних процесах.

Глобальні економічні трансформації формують багатовимірний процес переходу до нової фази розвитку світового господарства. Вони змінюють структуру виробництва, механізми глобальної кооперації, інституційні рамки та систему міжнародної конкуренції. В умовах цих змін особливого значення набувають адаптація держав до цифрової економіки, модернізація виробництва, ефективне управління ланцюгами доданої вартості та формування нових

інтеграційних стратегій, здатних забезпечити стійкість і конкурентоспроможність у майбутньому.

Таблиця 1.1. – Ключові характеристики глобальних економічних трансформацій як нової фази світового розвитку

Показник	Зміст характеристики	Приклади / прояви
Характер процесів	Перехід від індустріальної до постіндустріальної та цифрової моделі розвитку, зміщення акценту на знання, інновації та технології.	Розвиток ІІІ, автоматизація виробництва, цифрові екосистеми.
Рушійні сили	Технологічна революція, глобалізація фінансів, інтернаціоналізація виробництва, посилення ролі ТНК.	Глобальні виробничі мережі, цифрові платформи Amazon, Alibaba.
Структурні зміни у світовій економіці	Зміна структури доданої вартості, зростання сектору послуг, домінування знаннєсємних галузей.	Фінтех, ІТ-послуги, креативні індустрії.
Вплив на інтеграційні процеси	Посилення міждержавної взаємозалежності, формування нових інтеграційних блоків і цифрових просторів.	ЄС Digital Single Market, RCEP, Африканська континентальна зона вільної торгівлі.
Геоелекономічні зміни	Зміщення центрів економічної потужності на Схід, зростання ролі країн, що розвиваються.	Зростання Китаю, Індії, ASEAN.
Соціально-економічні наслідки	Поглиблення нерівності, трансформація ринку праці, зміни у моделі зайнятості.	Гіг-елекономіка, дистанційна робота, зникнення низки професій.

Джерело: сформовано автором на основі [5; 11; 12]

Регіоналізація і неопротекціонізм стали двома взаємопов'язаними, але внутрішньо суперечливими тенденціями нової фази світового розвитку (таблиця 1.2.). Їхня поява та ескалація безпосередньо впливають із глибоких технологічних і структурних зрушень, що характеризують сучасні глобальні економічні трансформації, пов'язані з переходом до цифрової економіки, зміною балансу сил між провідними центрами світової системи та посиленням економічної взаємозалежності держав.

Регіоналізація в сучасних умовах розглядається як відповідь держав на зростання глобальної конкуренції, необхідність адаптації до цифрових виробничих мереж та прагнення забезпечити контроль над критично важливими сферами економічної діяльності. Згідно з підходами Б. Балдвіна, сучасна економічна інтеграція все більше залежить від переміщення знань, технологій та

продукуючих мереж, а не лише товарів, що стимулює створення поглиблених інтеграційних угруповань, здатних забезпечити масштабування цифрових екосистем (Baldwin, 2016). Такі інтеграційні проекти, як Європейський Союз, RCEP або USMCA, демонструють зростаючу орієнтацію на внутрішньорегіональні правила у сферах конкуренції, інтелектуальної власності, електронної комерції та безпеки ланцюгів постачання.

Таблиця 1.2. – Порівняння регіоналізації та неопротекціонізму в умовах глобальних трансформацій

Показник	Регіоналізація	Неопротекціонізм
Основна мета	Поглиблення взаємозалежності та інтеграції всередині регіону	Захист національних економік від зовнішніх ризиків
Інструменти	Митні союзи, зони вільної торгівлі, регіональні цифрові платформи	Нетарифні бар'єри, технологічні обмеження, стандарти
Вплив на глобалізацію	Підсилює регіональну взаємозалежність, але фрагментує глобальну систему	Знижує темпи відкритості світової економіки
Ключові причини	Глобальні виробничі мережі, пошук економії на масштабах	Зростання конкуренції, стратегічні ризики, економічна безпека
Основні прояви	ЄС, RCEP, USMCA	Торговельні війни, технологічні санкції, контроль інвестицій

Джерело: сформовано автором.

Неопротекціонізм виникає як реакція на ті самі глобальні трансформації, але акцентує увагу на захисті національних інтересів за допомогою нетарифних бар'єрів, регуляторних стандартів, технологічних обмежень та застосування економічної безпеки як критерію торговельної політики. На відміну від класичного протекціонізму, що ґрунтувався переважно на тарифних інструментах, неопротекціонізм використовує стандарти якості, цифрові регулювання, контроль за передачею технологій та обмеження діяльності ТНК як інструменти стратегічного впливу (Evenett & Fritz, *Global Trade Alert*, 2023). Зростання напруженості між США та Китаєм, обмеження експорту високотехнологічної продукції та контроль інвестицій у стратегічні галузі є типовими проявами цього процесу.

Взаємозалежність регіоналізації та неопротекціонізму полягає в тому, що регіональні об'єднання дедалі частіше використовують внутрішні правила як

бар'єри для зовнішніх конкурентів. ЄС, наприклад, запроваджує «зелені» та цифрові регуляції, які підвищують вимоги до експортерів з третіх країн, створюючи ефект “регуляторного протекціонізму” (Meunier & Nicolaïdis, 2019). Угрупування RCEP, навпаки, створює противагу зростанню ізоляціонізму через спрощення ланцюгів постачання та лібералізацію торгівлі всередині Азійсько-Тихоокеанського регіону [34].

Ключовим наслідком взаємодії цих процесів стало формування мультицентрової моделі світової економіки, де регіональні блоки конкурують між собою за стандарти, технології та вплив, але водночас вимушені враховувати високу взаємозалежність глобальних виробничих мереж. За даними UNCTAD (2023), понад 70% міжнародної торгівлі сьогодні здійснюється у межах глобальних або регіональних ланцюгів доданої вартості, що робить регіоналізацію невід’ємною складовою глобалізації, а не альтернативою їй.

Цифрова економіка посилює взаємозв’язок регіоналізації й неопротекціонізму. Держави розробляють власні моделі регулювання даних, кібербезпеки та цифрової інфраструктури, що веде до фрагментації цифрового простору на окремі регіональні платформи. Країни ЄС просувають модель GDPR, Китай – концепцію кіберсуверенітету, тоді як США підтримують ліберальний підхід до інтернет-економіки. Це формує конкуренцію між нормативними режимами, яку Девід Сінгер називає «битвою за стандарти» (Singer, 2018) [38].

Загалом, регіоналізація та неопротекціонізм не лише співіснують, а й формують гібридний тип сучасної економічної політики. В умовах нової фази глобального розвитку вони визначають архітектуру світової економіки, сприяючи одночасно інтеграції всередині блоків та ускладненню доступу до них для третіх країн. Їхній вплив є особливо помітним у високотехнологічних галузях, де конкуренція за дані, ресурси та інновації стає ключовим чинником економічної безпеки.

1.3. Мотиви, драйвери та ризики регіональної інтеграції для країн різних типів економік

Регіональна економічна інтеграція для держав виступає мультифункціональним інструментом взаємодії, реалізація якого зумовлюється поєднанням економічних, політичних, інституційних та технологічних мотивів. У фундаментальному розумінні інтеграція забезпечує розширення ринків збуту, економію на масштабі виробництва, підвищення ефективності розподілу ресурсів, посилення конкурентоспроможності та поліпшення доступу до технологій і фінансів; водночас вона формує нові інституційні вимоги, у т.ч. стандарти, правила і механізми координації, котрі змінюють політичний простір ухвалення рішень (Balassa, 2013; Mattli, 1999). Мотиви та драйвери інтеграції мають як загальні для більшості країн характеристики, так і специфіку, притаманну різним типам економік; рівною мірою важливими є й ризики, що супроводжують інтеграційні процеси і можуть проявлятися по-різному залежно від початкових умов економіки [1].

Економічні мотиви інтеграції традиційно пов'язані із прагненням до зростання торгівлі та інвестицій. Для країн з високим рівнем розвитку інтеграція часто означає доступ до нових технологій, створення глобальних або регіональних платформ для послуг, експортно-орієнтовану кооперацію у сфері високих технологій і фінансових послуг, а також експорт своїх регуляторних норм як конкурентної переваги. Для економік, що розвиваються, мотиви частіше зосереджені на збільшенні експорту товарів із доданою вартістю, залученні прямих іноземних інвестицій (ПІІ), трансферті технологій і модернізації виробничої бази через інтеграцію у ланцюги доданої вартості. Країни з перехідною економікою та малими державами шукають у інтеграції механізми для структурної трансформації, диверсифікації економіки та зменшення транзакційних витрат у торгівлі [3]. Ця класифікація мотивів відповідає загальним висновкам досліджень з міжнародної економіки і регіоналізму, де підкреслюється, що інтеграція може служити каталізатором зростання за умови

наявності відповідних інституційних і політичних реформ (Bhagwati, 1993; Baldwin, 2016).

Технологічні та інфраструктурні драйвери набули особливої ваги в умовах цифровізації і трансформації глобальних ланцюгів створення вартості. Четверта промислова революція, розвиток цифрових платформ, поширення автоматизації та швидкий розвиток телекомунікацій змінюють критерії привабливості регіональних ринків [32]. Для розвинених країн цифрова інтеграція відкриває канали для експорту сервісів і керування інтелектуальними активами; для країн, що розвиваються, участь у регіональних цифрових платформах означає можливість прискореного доступу до нових ринків та технологій за умови узгодження регуляторики (Schwab, 2017; Castells, 2010). Одночасно інфраструктурні проекти, зокрема транспортні коридори і логістичні хаби, здатні змінити географію торгівлі регіону та підвищити трансграничну торгівельну спроможність країн з обмеженою внутрішньою ринковою ємністю, що особливо важливо для малих та ресурсозалежних держав.

Політичні та безпекові драйвери відіграють вирішальну роль у формуванні інтеграційних ініціатив. Регіональні союзи часто виникають як механізм колективного реагування на зовнішні ризики, для підвищення політичного впливу на міжнародній арені або для імплементації спільної зовнішньоекономічної стратегії. Для розвинених країн інтеграція може служити інструментом стандартизації та експорту регуляторних норм (regulatory power), тоді як для країн, що розвиваються, політична стабільність і передбачуваність правил в рамках інтеграційного блоку покращують інвестиційний клімат та зменшують політичні ризики для іноземних інвесторів (Meunier & Nicolaïdis, 2019) [15]. Інституційна конвергенція, що супроводжує глибоке інтегрування, вимагатиме від країн модернізації національного правового поля та часто передбачає передачу частини національних повноважень на наднаціональний рівень, що має як позитивні, так і проблемні політичні наслідки.

Соціально-економічні драйвери інтеграції включають потребу у створенні робочих місць, підвищенні рівня зайнятості, забезпеченні технологічного

навчання та підвищенні якості людського капіталу. Для країн з великими демографічними резервами інтеграція відкриває можливості для працевлаштування через розширення виробничих ланцюгів, тоді як для тих суспільств, де спостерігається швидке старіння населення, інтеграція у регіональний ринок праці може стати шляхом залучення іммігрантів або іноземних спеціалістів у високотехнологічні сектори. Міжнародна організація праці вказує на те, що інтеграція може прискорювати структурні перебудови ринку праці, водночас потребує політик активного перенавчання та соціального захисту для пом'якшення перехідних витрат (ILO, 2020–2024).

Ризики інтеграції мають кількісні й якісні прояви і різняться за інтенсивністю залежно від типу економіки. Один із центральних ризиків стосується асиметрії вигод: для малих і слабо диверсифікованих економік інтеграція з домінуючим сусідом може призвести до структурної залежності, втрати частини внутрішніх виробничих секторів і загострення проблем торговельного дефіциту [5]. Для економік з низьким рівнем інституційного розвитку інтеграція без паралельної модернізації нормативно-правової бази ризикує скерувати інвестиції у сировинні сектори, не створюючи довгострокової диверсифікації та не сприяючи внутрішній доданій вартості (Rodrik, 2011; UNCTAD, 2023). Інший типовий ризик полягає у ризику торговельного перенаправлення (trade diversion), коли митні преференції в межах блоку зменшують торгівлю з більш ефективними зовнішніми постачальниками, що може знизити загальний рівень ефективності для певних секторів.

Фінансові ризики інтеграції проявляються через посилення фінансових зв'язків і передачі кризових шоків. Інтенсивна інтеграція фінансових ринків полегшує доступ до капіталу, але робить економіку вразливою до зовнішніх фінансових потоків і добування капіталу в умовах фінансової нестабільності. Для країн з відкритими капіталовими рахунками це означає потребу у сильних макроекономічних інститутах та механізмах макропруденційного регулювання (IMF, 2022).

Політичні ризики включають втрату політичної автономії у визначених сферах, що викликає внутрішнє протистояння та може спровокувати повернення до популістських чи націоналістичних політик. Приклади з історії показують, що брак прозорості й недостатня участь ключових зацікавлених груп у процесі інтеграції може породити соціальне невдоволення і політичну реакцію, яка загрожує сталості інтеграційних угод [21]. Інституційна слабкість і корупційні ризики можуть зменшити позитивний вплив інтеграції, перетворивши її на канал для нерівномірного розподілу вигод (Mattli, 1999).

Ризики, пов'язані з цифровою інтеграцією, включають уразливість до кібератак, проблеми охорони даних і конкуренцію стандартів, що може призвести до фрагментації цифрового простору та додаткових бар'єрів для торгівлі послугами. Для країн, які не встигають за темпами цифрової трансформації, це означає ризик відставання і втрати можливості ефективно інтегруватися у нові сегменти глобальної доданої вартості (Schwab, 2017; Baldwin, 2016).

Розподіл ризиків і вигод в значній мірі залежить від початкових умов країн. Розвинені економіки зазвичай мають більш високий рівень інституційної готовності, диверсифіковану структуру експорту і розвинуті технологічні сектори, що дозволяє їм краще використовувати потенціал інтеграції та спрямовувати її у бік посилення власних конкурентних переваг. Країни, що розвиваються, можуть отримати значний коротко- і середньостроковий позитивний ефект у вигляді прискорення зростання, але без політик побудови людського капіталу, інституційної модернізації і заходів зі згладжування соціальних наслідків інтеграції довгострокові вигоди можуть виявитися обмеженими (World Bank, 2021; UNCTAD, 2023).

Схема взаємозв'язків мотивів, драйверів і ризиків інтеграції ілюструє, як початкові стимули інтеграції трансформуються через інституційні та макроекономічні канали у певні результати з можливими небажаними ефектами (таблиця 1.3.). Цей аналітичний образ підкреслює необхідність комплексного підходу: успішна інтеграція вимагає не лише переговорів про тарифні

преференції, але й реалізації реформ у галузі освіти, інфраструктури, регуляторної гармонізації, системи охорони здоров'я та соціального захисту.

Таблиця 1.3. – Порівняльна характеристика мотивів, драйверів та ризиків інтеграції для різних типів економік

Тип економіки	Домінуючі мотиви інтеграції	Основні драйвери	Ключові ризики
Розвинені країни	Доступ до ринків послуг, експорту регуляторних норм, технологічна кооперація	Діджиталізація, інновації, інституційний вплив	Витрати на перерозподіл, політичні реакції від втрати автономії
Країни, що розвиваються	Зростання експорту, ПП, трансфер технологій, зайнятість	Ланцюги доданої вартості, інфраструктурні проекти	Асиметрія вигод, lock-in у низько-цінових сегментах
Ресурсозалежні економіки	Розширення ринків, диверсифікація доходів	Експорт сировини, інвестиції в переробку	Вразливість до шоків цін, "прокляття ресурсів"
Малі та острівні держави	Доступ до ринків, розвиток туризму та послуг	Транспортна логістика, транскордонні коридори	Обмежені масштаби, шоки від зміни клімату і логістики
Країни з перехідною економікою	Інституційна модернізація, інтеграція у ЄС/регіональні ринки	Правова гармонізація, приватизація, капітальні інвестиції	Соціальний вплив реформ, нестача інституційної спроможності

Джерело: сформовано автором.

Узагальнення практичного досвіду свідчить, що для максимізації вигод і мінімізації ризиків інтеграції країнам слід приділяти увагу трьом взаємопов'язаним сферам. По-перше, необхідна інституційна підготовка і гармонізація стандартів, що зменшують невизначеність для бізнесу. По-друге, потрібні політики підтримки структурної трансформації, включно з інвестиціями в освіту, науково-дослідні програми та інфраструктуру. По-третє, важливим є впровадження захисних інструментів і механізмів корекції розподілу вигод, що дозволяє пом'якшувати перехідні соціально-економічні витрати. Комбінація цих заходів робить інтеграцію більш стійкою та інклюзивною, знижуючи ймовірність того, що процес стане тригером для економічної вразливості чи політичної реакції.

У висновку, мотиви і драйвери регіональної інтеграції різняться залежно від типу економіки і визначаються поєднанням прагматичних економічних цілей, політичних амбіцій та технологічних можливостей. Ризики, притаманні інтеграційним процесам, можуть бути ефективно зменшені завдяки системним реформам, добре продуманим перехідним політикам і міжнародній координації, що робить інтеграцію інструментом стійкого розвитку лише за наявності належного рівня готовності і політичної волі.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ РЕГІОНАЛЬНО-ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРІОРИТЕТІВ КРАЇН В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

2.1. Огляд сучасних регіональних економічних угруповань

Установлення і розвиток регіональних економічних угруповань являє собою ключову складову трансформації світової економіки: вони поєднують прагматичні цілі (полегшення торгівлі, розширення інвестиційних можливостей, створення масштабних ринків) із політичними завданнями (посилення ваги регіону у світовій політиці, управління спільними ризиками). Сучасні угруповання різняться за глибиною інтеграції, охопленням предметних сфер (товари, послуги, інвестиції, цифрова торгівля, регуляторна конвергенція), інституційною організацією та геоекономічними амбіціями. Нижче подано розгорнутий огляд найбільш впливових і репрезентативних регіональних форматів — їхня логіка, інституційна структура, ключові досягнення та виклики, що вони створюють у сучасних умовах глобальних трансформацій.

У таблиці 2.1 подано порівняльні характеристики регіональних економічних угруповань.

Європейський Союз виступає найпоглибленішою формою регіональної інтеграції в історії сучасної економіки; він поєднує внутрішній ринок із набором наднаціональних інституцій, єдиною нормативно-правовою базою в багатьох сферах та механізмами політичного прийняття рішень. Еволюція ЄС відштовхується від ідей використання економічної інтеграції для забезпечення політичної стабільності після Другої світової війни та надалі трансформувалась у проект «єдиного ринку» з поступовою гармонізацією технічних стандартів, правил конкуренції, державних закупівель, прав інтелектуальної власності та — у певних аспектах — спільної політики в галузі енергетики і клімату. На сучасному етапі ЄС активно адаптує свій внутрішній ринок до цифрової

економіки (Digital Single Market) та до пріоритетів зеленої трансформації; водночас проект стикається з політичними викликами, пов'язаними з асиметріями росту, соціальною легітимністю реформ та геополітичними ризиками. ЄС зберігає значний регуляторний вплив («регуляторна потужність»), що перетворює його норми на де-факто міжнародні стандарти у багатьох галузях.

Таблиця 2.1. – Порівняльна характеристика вибраних регіональних економічних угруповань

Угруповання	Рік/етап створення	Основні цілі / сфери охоплення	Інституційна міцність	Кількість членів	Коментар щодо сучасних пріоритетів
Європейський Союз (EU)	Поствоєнний розвиток → ЄС у 1993 (Маастрихт)	Єдиний ринок, гармонізація регуляцій, політики клімату та цифрові ініціативи	Висока (наднаціональні інститути: ЄК, ЄП, ЄСБ)	27	Поглиблення цифрового та «зеленого» порядків; управління соціально-економічними асиметріями.
ASEAN	Формальний початок 1967; АЕС у 2015	Підключення регіональних ринків, економічна співпраця, інфраструктура	Помірна (секретаріат, принцип консенсусу)	11 (включно з Тимором-Лесте з 2023–2024)	Посилення економічної кооперації, імплементація RCEP; увага до інклюзивності.
RCEP	Підписано 2020 (набрало чинності 2022)	Торгівля товарами, правила походження, митне спрощення	Інституційно прагматичний	15	Сприяє регіоналізації ланцюгів вартості в Азії; менш жорсткі норми у цифрових питаннях порівняно з CPTPP.
CPTPP	Підписано 2018 (вступив у дію у 2018–2019)	ФТА «нового покоління»: інтелектуальна власність, цифрова торгівля, праця, екологія	Висока (детальні зобов'язання)	11 (+ країни-кандидати/акцесіони)	Орієнтований на високі стандарти регулювання і привабливий для розширення.
USMCA	Набрал чинності 2020 (оновлення NAFTA)	Модернізований регулювання торгівлі Північної Америки, автоіндустрія, цифрова торгівля	Сильні механізми виконання	3	Підтримка регіональних ланцюгів, нові стандарти контенту й праці.
AfCFTA	Підписано 2018; процес імплементації з 2021	Континентальний ринок товарів і послуг, індустріалізація	Інституційна побудова (секретаріат Африканського Союзу)	~54+ (більшість африканських країн)	Великий потенціал для індустріалізації; потрібні інституційні і інфраструктурні інвестиції.
MERCOSUR	Договір 1991 (Асунсьйон, Ору-Прето 1994)	Митний союз, координація торгівлі Південної Америки	Помірна, політичні виклики	4–5	Залежність від політичної кон'юнктури; прагнення до угод з зовнішніми партнерами.
APEC, BRICS (форми кооперації)	APEC 1989 (форуми), BRICS початок 2009	Форумна співпраця, розвиток діалогу, політична економія (BRICS)	Неформальні мережі (APEC) і політично орієнтовані формати (BRICS)	APEC 21; BRICS 5 (+ нові члени/партнери у 2024–2025)	APEC сфокусований на практичних реформах; BRICS нарощує південно-південне співробітництво і прагне розширення.

Джерело: сформовано автором на основі [10; 14; 24; 46; 48]

ASEAN і супутні азійські ініціативи демонструють інший тип регіоналізації — поєднання прагматичного економічного зближення з м'якою інституційною структурою, що враховує геополітичну різноманітність регіону. АСЕАН розвивається як економічне співтовариство (ASEAN Economic Community), що прагне створення спільного ринку і продуктивної бази з поступовою гармонізацією технічних норм, полегшенням транснаціональної торгівлі і поліпшенням інфраструктурної сполучуваності. При цьому АСЕАН демонструє гнучкість у співпраці зі сторонніми економіками — шляхом механізму «ASEAN+» — що дозволило створити масштабніші регіональні домовленості, зокрема RCEP. Сильна прихильність до принципу консенсусу і неопублічного політичного вирішення проблем забезпечує стабільність, але водночас уповільнює глибше інституційне поглиблення. У 2024–2025 роках блок також розширював членство (вступ Східного Тимору), що підкреслює його роль як інклюзивного регіонального майданчика.

Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP) виник як найбільша за охопленням угода про вільну торгівлю у світі, що формалізувала економічні зв'язки десяти країн АСЕАН та п'яти партнерів (Китай, Японія, Південна Корея, Австралія, Нова Зеландія) [42]. RCEP орієнтований насамперед на полегшення торгівлі товарами, гармонізацію правил походження, поступове зниження тарифів і спрощення процедур митного оформлення; порівняно з угодами «нового покоління», RCEP має м'якший підхід до нетарифних питань і не вимагає такого рівня регуляторної координації у сферах цифрової торгівлі або захисту інтелектуальної власності, як CPTPP. RCEP відіграє роль плацдарму для регіоналізації виробничих ланцюгів у Східній і Південно-Східній Азії, зміцнюючи транскордонні промислові та логістичні зв'язки.

Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership (CPTPP) є прикладом угоди «нового покоління», що охоплює не лише тарифи, але й широкий спектр регуляторних норм: правила державної підтримки, захист інтелектуальної власності, стандарти праці та екології, електронну торгівлю. Початково 11 країн-учасниць підписали договір у 2018 році; у 2023–2025 роки

процес розширення тривав (укладення протоколів про приєднання для Великої Британії й інших кандидатів), що робить СРТРР важливим інструментом формування інституційно збалансованого регіонального ринкового простору у Тихоокеанському регіоні. СРТРР поєднує лібералізацію з високоінституційними вимогами, що робить його привабливим для країн, зацікавлених у стандартах «нового покоління».

У Північній Америці USMCA (United States–Mexico–Canada Agreement), що замінив NAFTA у 2020 році, модернізував положення щодо інтелектуальної власності, цифрової торгівлі, енергетики та автопрому, встановив нові норми щодо правила походження і праці. USMCA залишає за собою роль регіональної економічної платформи з високою інтеграцією ланцюгів доданої вартості у промислових секторах, зокрема у автомобілебудуванні, але також вводить більш жорсткі захисні механізми і механізми примусового виконання, ніж попередня угода. Це відображає тенденцію до поєднання глибокої економічної інтеграції із прагненням гарантувати соціальні стандарти й баланс інтересів виробників у регіоні.

African Continental Free Trade Area (AfCFTA) репрезентує найамбітніший континентальний проєкт: метою є створення внутрішнього ринку для товарів і послуг Африки, що охопить майже весь континент за кількістю членів і населення. AfCFTA концентрується на знятті тарифних бар'єрів, гармонізації правил походження, спрощенні митних процедур та розширенні внутрішнього ринку з метою сприяння індустріалізації та диверсифікації експорту африканських країн. Перехід від підписання до реалізації вимагає суттєвих інституційних та інфраструктурних зусиль, а також механізмів компенсації для країн, які можуть зазнати тимчасових втрат; тим не менш, AfCFTA має потенціал змінити експортну динаміку Африки і посилити внутрішній попит.

MERCOSUR, як регіональний блок Південної Америки, є прикладом спроби поєднати митну уніфікацію з кооперацією у сфері торгівлі і промислової політики. Заснований у 1991 році, MERCOSUR (Аргентина, Бразилія, Парагвай, Уругвай, Болівія як повноправний член згодом) має на меті звільнення

внутрішнього ринку від тарифних бар'єрів та встановлення єдиного зовнішнього тарифу. Блок має історію циклічних напружень, зумовлених асиметріями між членами і політичними розбіжностями, але водночас залишається важливим майданчиком для торговельно-інвестиційних зв'язків у Латинській Америці. Уряди регіону періодично ведуть переговори про поглиблення співпраці з третіх партнерами, зокрема з ЄС, що демонструє прагнення багатовекторного розвитку.

Євразійський економічний союз (EAEU) — це інтеграційний проєкт пострадянських держав, орієнтований на створення єдиного ринку для товарів, послуг, капіталу та робочої сили з елементами координації промислової й енергетичної політик. Інституційна база EAEU включає Євразійську економічну комісію, але проєкт стикається зі структурними викликами: асиметрією ресурсів серед членів, тиском зовнішніх санкцій, необхідністю диверсифікації торговельних партнерів і політичними амбіціями провідного члена, що ускладнює процес формування рівноправного наднаціонального простору. Водночас EAEU відіграє значну роль у регіональному перерозподілі виробничих ланцюгів у межах Євразії.

APEC і BRICS не є типовими «унією» з поглибленою наднаціональною інституційною владою, але вони відіграють важливі ролі у формуванні регіональної координації та мультисторонньої співпраці. APEC виступає форумом для економічного співробітництва у Азійсько-Тихоокеанському регіоні, фокусуючись на торгівлі, інвестиціях, інтеграції ланцюгів постачання і політиках включення; його гнучка форма дозволяє координувати ініціативи без жорстких юридичних зобов'язань. BRICS, сформований як майданчик для координації інтересів великих країн, що розвиваються, з 2023–2025 років зазнав значного розширення складу (додавання повних членів і партнерів), що підсилює його роль як майданчика для південно-південного співробітництва та альтернативних фінансових ініціатив. Обидва формати впливають на архітектуру регіональної економічної співпраці, проте роблять це через мережеві та політичні механізми, а не через створення єдиного ринку.

Загальні тенденції, що випливають із аналізу цих угруповань, включають зростання ролі угод «нового покоління» з регуляторними стандартами у сфері цифрової торгівлі й прав інтелектуальної власності, посилення регіоналізації виробничих ланцюгів (що відображується у RCEP та у внутрішньорегіональних потоках ЄС і USMCA), а також відчутний розрив між форматами з високою інституційною міццю (ЄС, CPTPP) і більш гнучкими, прагматичними мережами (ASEAN, APEC). Ці тенденції спричиняють конкуренцію за встановлення міжнародних стандартів і перерозподіл впливу у глобальній економіці, що є однією з головних ознак сучасного періоду регіоналізації.

Схематично, сучасні регіональні угруповання утворюють архіпелаг моделей: від високої інституційної інтеграції із значними наднаціональними повноваженнями (ЄС), через угоди «нового покоління» із сильними регуляторними зобов'язаннями (CPTPP), до прагматичних, гнучких і широкомасштабних домовленостей (RCEP, AfCFTA, ASEAN), а також до політико-економічних майданчиків (APEC, BRICS), що діють як каталізатори для співпраці без суворих наднаціональних обов'язків. Усі ці формати взаємодіють із трендом цифровізації, енергетичної декарбонізації та регіоналізації ланцюгів вартості, одночасно створюючи конкуренцію за встановлення стандартів і вплив на глобальну архітектуру економічного управління.

2.2. Порівняльний аналіз інтеграційних пріоритетів провідних країн світу

Аналіз інтеграційних пріоритетів також дає змогу простежити, як країни реагують на виклики глобальних трансформацій — від технологічних змін і конкуренції за інновації до перерозподілу виробництва, зростання протекціонізму та напружень у системі світової безпеки. Порівняння даних таблиці 2.2 дозволяє оцінити ступінь стійкості різних інтеграційних моделей, їхню здатність забезпечувати економічний розвиток, стабільність та конкурентоспроможність у мінливих умовах.

ЄС орієнтований на створення єдиного регуляторного простору, стандартизацію, розвиток внутрішнього ринку, сполучення торгівлі, інвестицій та послуг в умовах цифрової та зеленої трансформації.

КНР прагне зберегти та розширити свою роль як глобального експортера та центру виробничих ланцюгів, зміцнює експорт машинобудівної, електронної та промислової продукції, шукає нові ринки через диверсифікацію торговельних партнерів й активну зовнішню торгівлю.

Таблиця 2.2. – Порівняльний аналіз пріоритетів

Актор	Основна орієнтація	Ключові інструменти / механізми	Сильні сторони	Слабкі / ризики
ЄС	Регуляторна уніфікація, зелені та цифрові стандарти, внутрішній ринок, стратегічна автономія	Єдиний ринок, правила конкуренції, trade-defence, інвестиційні угоди, стандарти GDPR, зелена політика	Велика диверсифікація торгівлі; сильний ринковий потенціал; висока інституційна спроможність.	Конфлікти з партнерами (Китай, США) через регуляції; торговельні дисбаланси; залежність від імпорту ключових товарів.
Китай	Експортно-орієнтована модель, розвиток виробництва, глобальні ланцюги вартості, розширення ринків	Масове виробництво, експорт машин/електроніки, диверсифікація торгових партнерів, масштабні інфраструктурні проекти, FTA	Провідний у світі експортер; низькі виробничі витрати; широка географія торгівлі; гнучкість у переналаштуванні ланцюгів.	Ризик торговельної залежності, торговельних санкцій, зменшення зовнішнього попиту, тиск на екологію і трудові стандарти, структурні дисбаланси.
США	Технологічний контроль, безпекові інтереси, переорієнтація supply-chain, політична та економічна експансія	Санкції, тарифна політика, контроль експорту технологій, регіональні альянси та блоки, експорт капіталу та послуг	Технологічна перевага; сильна фінансова система; вплив у міжнародних інституціях; можливість формування нових альянсів.	Зростаючий торговельний дефіцит; залежність від імпорту; ризики ізоляціонізму та торговельних війн; втрати від втрати старих ринків.

Джерело: сформовано автором.

США — на тлі зміни зовнішньої політики — використовують інтеграційні механізми не лише для торгівлі, а й як інструмент збереження технологічного та політичного впливу; пріоритетом є переорієнтація ланцюгів поставок, контроль

стратегічних експортів, створення альянсів і блоків, які захищають національні інтереси у сфері технологій, безпеки та капіталу.

Зміна геополітичної ситуації, посилення конкуренції за технології, зростання напруженості між великими гравцями змінюють пріоритети. ЄС — у стратегії «стратегічної автономії» намагається балансувати між економічною взаємозалежністю та захистом власних стандартів; у 2025 році ЄС дедалі частіше відверто визнає необхідність регуляторної жорсткості щодо Китаю.

Китай, під тиском зовнішніх санкцій і торговельних ризиків, активно диверсифікує географію експорту, шукає нові ринки в Азії, Африці, Латинській Америці; зберігає акцент на масовому експорті та використанні державної підтримки виробництва.

США, в умовах переорієнтації supply-chain, дедалі більше використовують торговельну політику та контроль технологій як інструменти геоекономічної конкуренції, що веде до зростання ролі блоків союзників, а не односторонньої глобалізації.

ЄС зберігає статус потужного регулятора стандартів — його правила часто стають міжнародними нормами, що впливають на глобальні ланцюги поставок. Це дає ЄС інституційну вагу та вплив, але також створює напруження у торгівлі з країнами, які мають інші моделі розвитку.

Китай, як провідний експортер, підтримує глобальні виробничі мережі, але водночас зіштовхується зі зростанням торговельного спротиву, захисними заходами, санкціями — що змушує шукати обхідні шляхи, нові ринки, змінювати профіль експорту. Це може послабити конкурентні переваги в довгостроковій перспективі.

США, намагаючись утримати технологічну та політичну гегемонію, ризикують поглибити глобальну фрагментацію, скоротити частку в міжнародній торгівлі й стимулювати формування конкурентних регіональних блоків без їхньої участі.

Аналіз частки внутрішньорегіональної торгівлі (таблиця 2.3) та кумулятивної кількості регіональних торговельних угод (таблиця 2.4) є

необхідним елементом порівняльного дослідження інтеграційних пріоритетів провідних країн світу, оскільки ці показники дозволяють комплексно оцінити глибину, спрямованість і стратегічну логіку їхньої зовнішньоекономічної політики. Частка внутрішньорегіональної торгівлі в загальному товарообігу відображає рівень залученості економіки до власного інтеграційного простору та те, наскільки сформовані й стабільні внутрішні регіональні ланцюги доданої вартості. Високі значення цього індикатора свідчать про наявність інституційних механізмів координації, гармонізованих стандартів, розвиненої інфраструктури та внутрішньої економічної взаємозалежності, що характерно для глибоких інтеграційних блоків на кшталт Європейського Союзу. Після пандемії COVID-19 значення показника ще більше зросло, оскільки саме внутрішньорегіональні ринки виявилися ключовими у відновленні торговельних потоків і підтриманні стійкості ланцюгів постачання, що підтверджується аналітичними даними ІМФ та WTO.

Таблиця 2.3. – Частка внутрішньорегіональної торгівлі в загальному товарообігу (intra-regional share), % (2016–2024)

Рік	ЄС (%)	США (%)	Китай (%)
2016	66.0	45.0	50.0
2017	65.5	44.5	51.0
2018	66.8	44.0	52.0
2019	67.2	43.5	53.0
2020	62.0	40.0	48.0
2021	64.5	42.0	52.5
2022	65.8	41.0	54.5
2023	66.0	42.0	53.0
2024	65.5	42.5	52.0

Джерело: складено за [24-27].

Значення для ЄС відповідають характерній для Європи високій внутрішній інтеграції (приблизно дві третини торгівлі — intra-EU). Спад у 2020 році пов'язаний із коронакризою; відновлення і коливання в 2021–2024 відображають впливи відновлення попиту, енергетичних шоків 2022 і поступове згладжування у 2023–2024. Для США відсотки нижчі — значна частка торгівлі США — це торгівля поза Північною Америкою, хоча USMCA лишається важливим каналом

intra-regional. Для Китаю intra-regional частка вища порівняно з США і зростала в попередньому десятилітті; у 2020 відбулося тимчасове падіння, після чого — відновлення до високого рівня (сильні азійські ланцюги постачання).

За період 2016–2024 спостерігаються дві взаємопов’язані тенденції. По-перше, регіональна торгівля залишилася ключовим компонентом міжнародної торгівлі для провідних економік: ЄС зберігає стабільно високий рівень внутрішньорегіональної торгівлі (приблизно 65 %), тоді як для США цей показник суттєво нижчий (приблизно 40–45 %), а для Китаю — проміжний і динамічний (приблизно 50–55 %). По-друге, кількість регіональних торговельних угод у формі РТА зростала поступово, причому особливо помітним було нарощування угод з боку Китаю після 2020 (включно з приєднанням до РСЕР і низкою двосторонніх ініціатив), у той час як ЄС продовжує підтримувати широку мережу угод зі своїми партнерами.

Таблиця 2.4. – Кумулятивна кількість регіональних торговельних угод (RTA) — кумулятивне число угод у статусі «in force», (2016–2024)

Рік	ЄС (RTA, кумул.)	США (RTA, кумул.)	Китай (RTA, кумул.)
2016	46	10	8
2017	47	11	9
2018	48	11	10
2019	49	12	11
2020	50	12	12
2021	51	13	13
2022	52	13	15
2023	53	14	17
2024	54	15	18

Джерело: складено за [24-27].

Спад 2020 року у всіх трьох серіях intra-regional share відображає глобальний шок COVID-19, що різко скоротив торговельні потоки і спричинив короткострокову деконфігурацію ланцюгів постачання. Відновлення 2021–2022 супроводжувалося різною швидкістю: ЄС і США відновили експорти та імпорти під впливом попиту на послуги і промислові товари, тоді як Китай після перших років пандемії закріпив позиції як великий постачальник електроніки й

промтоварів. Енергетична криза 2022 року (особливо для Європи) вплинула на структуру та обсяги торгівлі й спричинила короткострокову волатильність.

ЄС: висока внутрішня інтеграція підкріплює стратегію «регуляторної потужності» — встановлення стандартів (цифрові правила, екологічні норми), які мають міжнародний резонанс. ЄС зацікавлений у поглибленні регуляторної узгодженості та зміцненні внутрішнього ринку, що відповідає збереженню високого *intra-regional share*.

США: нижча частка *intra-regional trade* ускладнює політичну мотивацію для укладання великої кількості класичних FTAs; натомість США фокусуються на стратегічних альянсах, контрольованому доступі до технологій та диверсифікації ланцюгів постачання (*reshoring/friend-shoring*). Це пояснює помірну динаміку RTA.

Китай: активізація RTA і сильні регіональні зв'язки в Азії відповідають стратегії закріплення ключових ланцюгів доданої вартості у регіоні й розширення ринків. RCEP і низка двосторонніх угод посилили його *intra-regional* позицію, що видно у зростанні частки азійської торгівлі.

Висока *intra-regional* залежність робить блоки вразливими до регіональних шоків (наприклад, енергетична криза чи локальні логістичні перешкоди). З іншого боку, сильні регіональні зв'язки дають переваги масштабу і швидкого внутрішнього попиту. Зростання кумулятивних RTA свідчить про тенденцію регіоналізації торгівлі; проте різна якість угод (RCEP vs CPTPP vs двосторонні FTA) визначає різні рівні регуляторної конвергенції та економічного впливу.

Таким чином, сучасний міжнародний порядок стає менш уніфікованим і більше багатополярним, з новими центрами впливу, конкуренцією регуляторних моделей, торговельними блоками з різними стандартами та логікою.

2.3. Вплив глобальних економічних криз на вибір інтеграційної стратегії держав

Глобальні економічні кризи істотно впливають на вибір інтеграційної стратегії держав — тобто на рішення щодо економічної, політичної та безпекової інтеграції з іншими державами чи регіонами. Кризові шоки (фінансові, торговельні, боргові, пандемічні) змінюють зовнішні та внутрішні стимули, перерозподіляють ризики, створюють нові потреби у забезпеченні ліквідності і стабільності, а також змінюють політичні пріоритети урядів і еліт. Наслідком може бути як пришвидшення інтеграції (пошук спільних механізмів вирішення проблем), так і її відкат (нарощування протекціоністських бар'єрів, ревізія угод або вихід із інтеграційних форматів). Цей текст намагається системно описати механізми впливу криз на інтеграційні рішення, показати емпіричні приклади та сформулювати практичні наслідки для державного курсу. Ключові твердження підкріплені джерелами міжнародних організацій та академічними дослідженнями.

Існує кілька взаємопов'язаних каналів, через які кризи впливають на вибір інтеграційного курсу:

1. Фінансові канали. Коли міжнародні фінансові ринки стискаються, держави потребують доступу до ліквідності, кредитування та механізмів розподілу ризику. Це стимулює пошук механізмів фінансової інтеграції (спільні резервні фонди, об'єднання ринків капіталу, координація центральних банків). Наприклад, після кризи 2008–2009 рр. зросла роль багатосторонніх кредиторів і розглядались інструменти фінансової координації на регіональному рівні.

Для підтвердження впливу фінансових каналів під час економічних криз проаналізуємо ключові фінансові індикатори, які згруповано у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5. – Значень фінансових індикаторів (2008, 2020, 2022)

Індикатор / Показник	2008	2020	2022
Відтік портфельного та боргового капіталу з ринків, що розвиваються (ЕМ)	2008 — велике зменшення притоку капіталу та відтік інвестицій з ринків, що розвиваються (загалом глобальна фінансова нестабільність).	За даними 2020: ~ \$72 млрд з акцій + ~ \$25 млрд з боргових паперів було виведено з ринків країн ЕМ у період 21 січ. – 9 квіт. 2020.	У 2022: за даними BIS — кредитування EMDE у Q4 скоротилося на \$179 млрд; загалом спостерігається зменшення доларового кредитування, що відображає зниження доступу до зовнішнього фінансування.
Стиснення міжнародної банківської ліквідності / відтік ліквідності / зменшення глобального банківського кредитування	2008: гроші на міжбанківському ринку стали дефіцитом — показники типу LIBOR–OIS і TED спреди помітно зросли, що сигналізувало про серйозні проблеми з ліквідністю.	2020: відомі випадки, коли банківські та фінансові ринки зазнали стресу через дефіцит ліквідності, скорочення запозичень і високу волатильність; це спричинило відтік капіталу, зокрема з ринків ЕМ.	2022: глобальне скорочення cross-border кредитів на \$749 млрд у Q4; банки зменшили свої зобов'язання — ознака зниження ліквідності та кредитної активності.
Зростання ризику та премії за ризик державного та корпоративного боргу (risk spreads / CDS / прибутковість боргових паперів)	2008: ризик-премії значно зросли, доходи на боргових інструментах зросли, довіра до ринку запозичень зменшилась, що ускладнило доступ до капіталу.	2020: підвищена невизначеність, економічна рецесія та побоювання дефолтів призводили до зростання премій за ризик на державному і корпоративному боргу, особливо в країнах ЕМ; інвестори “бігли” в безпечні активи.	2022: загострення фінансових ризиків, зростання вартості залучення капіталу — кредити дорожчали через підвищення ставок; загалом — умови зовнішнього запозичення погіршились.
Загальний державний (с/public) борг / загальний борг / співвідношення борг/GDP (public debt-to-GDP, total debt-to-GDP)	Перед кризою 2008 — світовий public debt приблизно 64 % GDP.	У 2020 — різкий сплеск: загальний глобальний борг сягнув майже 256 % GDP (сукупний: держ + приватний).	За підсумками 2022 — часткове зниження: глобальний public-debt приблизно 92 % GDP, private-debt — також зменшилась.
Зовнішній борг / зовнішні зобов'язання (external debt stocks / external liabilities)	Для багатьох країн до кризи 2008 — стабільні, але криза стимулювала перегляд ризиків; (точні глобальні цифри складно узагальнити).	Під час пандемії 2020 — багато країн наростили зовнішні борги (через фінансову підтримку, дефіцит бюджету), що відобразилось у статистиці міжнародних боргових зобов'язань.	2022 — частково стабілізація, але для багатьох економік зростають ризики обслуговування зовнішнього боргу на тлі підвищення ставок.
Доходність (yield) або спреди за суверенними облігаціями / прибутковість боргових паперів, кредитні умови	У період кризи 2008–2009: на ринку державних та корпоративних облігацій значно зросли ризикові спреди, погіршилась	2020: через пандемію та невизначеність ринки кредитування та запозичень також зазнали напруги — зросли премії за ризик, змінювались умови залучення капіталу.	2022: у багатьох країнах — підвищення вартості запозичень, збільшення доходності облігацій як відображення підвищеного ризику та більш жорстких умов фінансування.

Індикатор / Показник	2008	2020	2022
Відтік портфельного та боргового капіталу з ринків, що розвиваються (ЕМ)	2008 — велике зменшення притоку капіталу та відтік інвестицій з ринків, що розвиваються (загалом глобальна фінансова нестабільність).	За даними 2020: ~ \$72 млрд з акцій + ~ \$25 млрд з боргових паперів було виведено з ринків країн ЕМ у період 21 січ. – 9 квіт. 2020.	У 2022: за даними BIS — кредитування ЕМДЕ у Q4 скоротилося на \$179 млрд; загалом спостерігається зменшення доларового кредитування, що відображає зниження доступу до зовнішнього фінансування.
Стиснення міжнародної банківської ліквідності / відтік ліквідності / зменшення глобального банківського кредитування	2008: гроші на міжбанківському ринку стали дефіцитом — показники типу LIBOR–OIS і TED спреди помітно зросли, що сигналізувало про серйозні проблеми з ліквідністю.	2020: відомі випадки, коли банківські та фінансові ринки зазнали стресу через дефіцит ліквідності, скорочення запозичень і високу волатильність; це спричинило відтік капіталу, зокрема з ринків ЕМ.	2022: глобальне скорочення cross-border кредитів на \$749 млрд у Q4; банки зменшили свої зобов'язання — ознака зниження ліквідності та кредитної активності.
Зростання ризику та премії за ризик державного та корпоративного боргу (risk spreads / CDS / прибутковість боргових паперів)	2008: ризик-премії значно зросли, доходи на боргових інструментах зросли, довіра до ринку запозичень зменшилась, що ускладнило доступ до капіталу.	2020: підвищена невизначеність, економічна рецесія та побоювання дефолтів призводили до зростання премій за ризик на державному і корпоративному боргу, особливо в країнах ЕМ; інвестори “бігли” в безпечні активи.	2022: загострення фінансових ризиків, зростання вартості залучення капіталу — кредити дорожчали через підвищення ставок; загалом — умови зовнішнього запозичення погіршились.
	доступність кредитів і капіталу.		
Валютні курси / волатильність валют, валютні ризики	Під час 2008 кризи — для багатьох країн з ринками, що розвиваються, спостерігалось зниження валют, посилення волатильності, відтік капіталу, девальвація.	У 2020 — пандемія, невизначеність і шоки на ринках товарів/енерго також підсилювали тиск на обмінні курси, валютну волатильність; країни з великим зовнішнім боргом відчували зростання валютних зобов'язань.	2022 — на тлі геополітичної та фінансової нестабільності валютні ризики залишаються високими, а для деяких країн — посилений тиск на валюту, що підвищує реальне навантаження на зовнішній борг.
Комбінація: високий борг + висока дохідність + валютна вразливість (ризикова комбінація)	2008–2009: країни з великою зовнішньою заборгованістю та дефіцитом платіжного балансу були у найгіршій ситуації — погіршення кредитних умов + відтік капіталу + валютна криза.	2020: багато країн взяли на себе додаткові зобов'язання, що підвищило їхню вразливість до зовнішніх шоків, особливо при зміні умов кредитування.	2022: суттєво підвищились ризики для країн з великим зовнішнім боргом через подорожчання запозичень і можливі проблеми з обслуговуванням боргу.

Джерело: складено за [25, 28, 32, 41].

2. Торговельні та виробничі канали. Кризові шоки змінюють попит, ланцюги доданої вартості та вразливість до зовнішніх шоків. Держави, залежні від експорту або від критичних імпорту, можуть обирати або посилення економічної інтеграції (щоб знизити транзакційні витрати і захистити ринки), або локалізацію й диверсифікацію (щоб зменшити залежність від окремих партнерів). UNCTAD і Світовий банк вказували, що після шоків падіння торгівлі стимулювало як захисні заходи, так і переосмислення глобальних ланцюгів поставок.

Торговельний канал показує, як глобальні кризи скорочують експорт, імпорту, змінюють структуру зовнішньої торгівлі та погіршують торговельний баланс.

Динаміка товарної структури світового експорту (рис. 2.1) з 2000 до 2022 року демонструє стійке домінування промислових товарів, частка яких протягом усього періоду залишалася найвищою — у межах 70–78 %. Це свідчить про провідну роль обробної промисловості та глобальних виробничих ланцюгів доданої вартості. Помітні зниження у 2008–2009 та 2020 роках були прямою реакцією на глобальні кризи: фінансову кризу та пандемію COVID-19, які спричинили скорочення попиту на техніку, автомобілі та машини, а також зупинку заводів і розриви в логістиці.

Рисунок 2. 1. Частка основних груп у світовому експорті за період 2000-2022 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [22]

Поведінка паливно-видобувного сектору має виразний циклічний характер. Частка палива зростала у 2003–2007 роках, коли світ переживав нафтогазовий суперцикл, різко падала під час фінансової кризи 2009 року, знижувалася після 2014 року через «сланцеву революцію» у США, досягла історичного мінімуму у 2020 році на тлі обвалу попиту та транспортної зупинки, а з 2021–2022 року зросла знову через енергетичну кризу та стрибок цін на енергоносії. Така мінливість підтверджує вразливість паливного сектору до економічних і геополітичних потрясінь.

Сільськогосподарська продукція протягом усього періоду зберігала стабільну частку на рівні близько 9–10 %. Цей сектор є менш чутливим до кризових циклів, оскільки попит на продовольство залишається значною мірою стабільним. Навіть у 2020 році аграрний експорт не зазнав значних скорочень, що підкреслює його відносну стійкість у періоди глобальних шоків.

Вплив основних світових криз чітко простежується. Фінансова криза 2008–2009 років знизила частку промислових і паливних товарів, а повне відновлення структурних пропорцій відбулося лише до 2011 року. Пандемія COVID-19 у 2020 році спричинила різке падіння обсягів промислового та паливного експорту, водночас аграрний сектор зберіг стабільність. Геоелектрична криза 2022 року, спричинена енергетичними шоками та війною в Європі, призвела до стрибка частки паливних товарів і одночасного незначного зниження частки промислової продукції, тоді як аграрний сектор знову продемонстрував стабільність.

У цілому структура світового експорту за 2000–2022 роки показує, що промислові товари залишаються фундаментом глобальної торгівлі, але саме вони найбільше реагують на світові економічні та логістичні потрясіння. Паливний сектор є найбільш волатильним, тоді як аграрна продукція виступає стабільним компонентом міжнародної торгівлі навіть у періоди значної турбулентності.

3. Боргові та макроекономічні канали. Різке погіршення стійкості державного чи приватного боргу обмежує простір для самостійної політики і може сприяти орієнтації на міжнародні інструменти реструктуризації, допомоги або — навпаки — на політику самоізоляції. Сучасні приклади реструктуризацій

та високих витрат на обслуговування боргу підкреслюють важливість доступу до багатосторонньої допомоги й спільних рішень. Для аналізу боргових каналів розглянемо динаміку державного боргу у світі за період 2000 – 2022 рр, що подано на рисунку 2.2

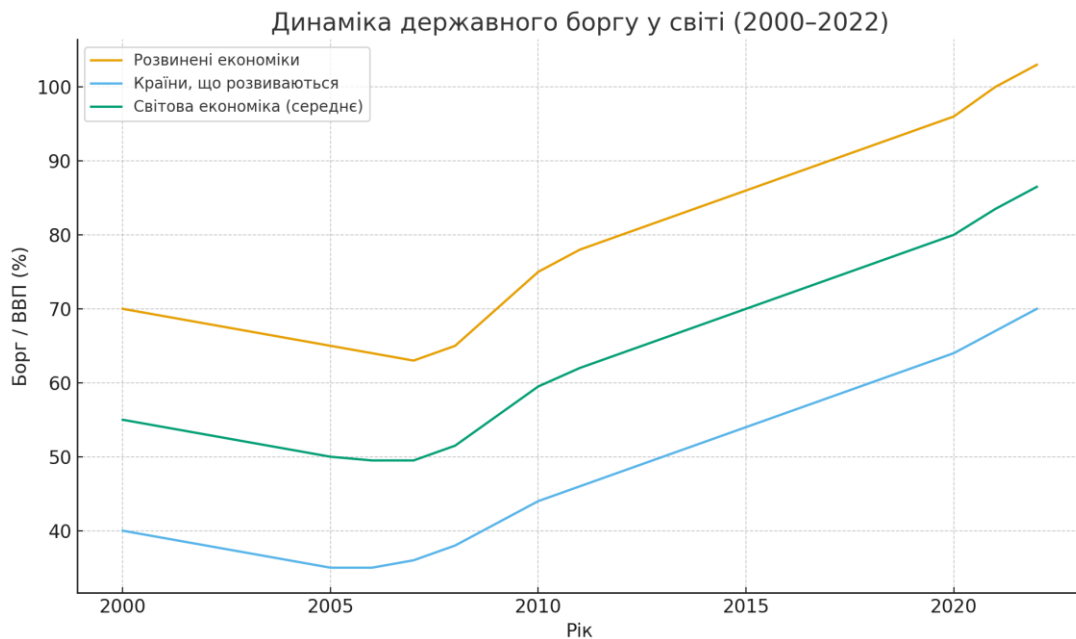

Рисунок 2.2. Динаміка державного боргу у світі (2000–2022)

Джерело: побудовано автором на основі [22]

Динаміка державного боргу у світі протягом 2000–2022 років демонструє сталі тенденції зростання як у розвинених країнах, так і у державах, що розвиваються, хоча масштаби та темпи підвищення суттєво відрізняються. На початку 2000-х років рівень боргу був відносно стабільним: розвинені економіки утримували показник на рівні близько 70 % ВВП, тоді як країни, що розвиваються, мали боргове навантаження приблизно 40 % ВВП. До 2007 року спостерігалось навіть незначне зниження, що пояснюється сприятливою кон'юнктурою глобальної економіки, зростанням доходів бюджету та помірними витратами на обслуговування боргу.

Після початку світової фінансової кризи 2008–2009 років ситуація кардинально змінилася. Розвинені економіки різко збільшили боргове навантаження у відповідь на значні антикризові пакети, програми порятунку банківської системи та фіскальні стимули. До 2012 року борг зріс до приблизно

80 % ВВП і продовжував поступово підвищуватись. Країни, що розвиваються, також зіткнулися зі зростанням боргу, хоча темпи були помірнішими, оскільки їхні антикризові витрати були меншими, а багато з них зберегли доступ до міжнародних ринків на відносно сприятливих умовах.

Період після 2014 року характеризується стійким зростанням боргових показників у світі. Для розвинених економік цьому сприяла уповільнена динаміка ВВП, низькі процентні ставки, що стимулювали дешеві запозичення, а також структурні бюджетні дефіцити. Для країн, що розвиваються, важливим чинником стало здорожчання зовнішніх запозичень, знецінення національних валют та зростання видатків на соціальні програми.

Особливо помітний стрибок відбувся у 2020 році внаслідок пандемії COVID-19. Глобальні уряди різко збільшили видатки на охорону здоров'я, підтримку бізнесу та домогосподарств, що призвело до найвищих темпів приросту боргу за десятиліття. У розвинених економіках борг зріс до майже 100 % ВВП, а у країнах, що розвиваються, — до 60 % ВВП. Світовий середній показник вперше наблизився до позначки 80 % ВВП.

У 2021–2022 роках боргове навантаження продовжувало зростати через наслідки інфляційного шоку, енергетичної кризи та геополітичної напруженості. Зростання вартості запозичень у країнах, що розвиваються, посилило ризики боргової стійкості, тоді як розвинені держави зіткнулися зі збільшенням витрат на обслуговування накопичених боргів.

Загалом графік демонструє, що глобальні економічні кризи — фінансова криза 2008–2009 років, пандемія COVID-19, енергетична та геополітична криза 2022 року — мають прямий і сильний вплив на динаміку державного боргу. Розвинені економіки зазвичай реагують швидшим зростанням боргового навантаження через масштабні фіскальні стимули, тоді як країни, що розвиваються, стикаються із зростанням боргу через погіршення умов фінансування та макроекономічний тиск. Світовий тренд демонструє незворотне збільшення боргових рівнів, що робить питання боргової стійкості одним із ключових викликів глобальної економіки у XXI столітті.

4. Політико-інституційні канали. Кризи створюють «вікно можливостей» для інституційних реформ або, навпаки, підсилюють націоналістичні та популістські настрої, що ускладнюють передачу компетенцій на наднаціональний рівень. Реакція суспільства на жорсткі заходи (austerity) і нерівномірні наслідки кризи можуть послаблювати довіру до інтеграційних проєктів. На прикладі ЄС показано, що фінансова і суверенна боргова кризи 2010-х поставили під сумнів довіру, але одночасно стимулювали створення нових наднаціональних механізмів (наприклад, механізми фінансової стабільності).

Глобальна фінансова криза 2008–2009 рр. показала подвійний ефект: з одного боку, послаблення економік і нерівномірні наслідки для членів блоку стимулювали напругу і критику інтеграції; з іншого — сталася інтенсифікація фінансової координації, посилення банківського регулювання та подальший розвиток механізмів управління кризами на європейському рівні. Роботи, присвячені впливу кризи на європейську інтеграцію, показують, що криза вивела на порядок денний питання регулювання фінансових ринків, макроекономічної координації та інструментів солідарності.

Пандемія спричинила одночасні шоки попиту, пропозиції і ліквідності; багато країн звернули увагу на необхідність координації у сфері охорони здоров'я, запасів і відновлення економіки. Водночас вона викликала питання щодо національної безпеки поставок (ліки, напівпровідники), що спонукало деякі держави до політик «репатріації» виробництва або диверсифікації ланцюгів поставок. IMF і World Bank відзначали, що країни використовували комбіновані підходи: посилена регіональна кооперація у сфері охорони здоров'я та одночасна стратегічна диверсифікація постачання критичних товарів.

Для держав з обмеженими макроінструментами і високим зовнішнім боргом кризи часто звужують можливості для вибору: вони більше залежать від умов кредиторів і багатосторонніх інституцій. Світовий банк і МВФ у своїх оглядах показують, що підвищені витрати на обслуговування боргу та закриття міжнародних ринків капіталу стимулювали як активний пошук багатосторонньої

допомоги, так і — у деяких випадках — вибір політик, що призводили до тимчасової дистанції від глибокої інтеграції.

Нові дослідження свідчать про загальний тренд «регіоналізації» капіталу та торгівлі після глобальних шоків: коли глобальні ланцюги падають під тиском невизначеності, держави й бізнес звертаються до ближчих, більш передбачуваних партнерів. Огляд новітньої літератури підтверджує, що регіоналізація часто зростає в періоди нестабільності, хоча це не завжди означає згортання глобалізації — швидше її реорганізацію.

Таблиця 2.6. — Порівняння типових реакцій держав на кризу (схематично)

Тип кризи	Типова короткострокова стратегія	Типова середньо- і довгострокова стратегія	Приклади
Фінансова (2008)	Доступ до зовнішньої ліквідності, тимчасові обмеження руху капіталу	Посилення фінансової координації, наднац. регулювання	ЄС: EFSF/ESM, фінансові реформи.
Суттєве падіння торгівлі	Тимчасові торгові бар'єри, підтримка секторів	Диверсифікація ланцюгів, регіональні пакти	UNCTAD/World Bank: падіння експорту, зміни ланцюгів.
Пандемічний шок	Закриття кордонів, контроль потоків товарів	Регіональні запаси, кооперація у сфері охорони здоров'я	COVID-19: координація вакцинації; диверсифікація крит. Постачань.
Боргова криза	Реструктуризація боргу, заморожування інвестицій	Пошук багатосторон. рішень, зміна кредитних відносин	Африка/Латинська Америка: реструктуризації, переговори з МВФ.

Джерело: сформовано автором.

Рішення про інтеграцію не є виключно економічними; вони віддзеркалюють внутрішню політичну розстановку сил, рівень довіри суспільства до наднаціональних рішень, ступінь інституційної спроможності та вплив міжнародних акторів. У країнах із сильною державною інституцією і прозорою політикою кризи частіше використовуються як імпульс до транскордонної кооперації. У політично фрагментованих системах криза може посилити популістичні наративи і призвести до ретракцій інтеграційних процесів. Дослідження з політичної економії інтеграції підкреслюють, що криза підвищує значення внутрішнього перерозподілу вигод як чинника прийняття рішень.

Можна виділити наступні ключові фактори, що впливають на вибір держав між «глибшою інтеграцією» та «регіональною/національною автономією» під час кризи:

Чим вища взаємозалежність економіки з іншими країнами, тим більше стимулів до кооперації в кризу. Якщо ж залежність сконцентрована в обмеженому числі партнерів, вибір може спрямовуватися на диверсифікацію.

Обмеженість власних резервів штовхає до інтеграції з інститутами, які надають фінансову підтримку (МВФ, Світовий банк, регіональні механізми).

Якщо уряд може запропонувати політику, яка компенсує вразливим групам витрати інтеграції, ймовірність передавання частини повноважень зростає; без таких компенсацій інтеграція блокується.

Часом інтеграція затверджується не через економічні вигоди, а через безпекові або геополітичні потреби (напр., енергетична безпека, колективний відсіч ковшному шоку).

Комплексна реакція на кризу повинна поєднувати короткострокові заходи й довгострокові інституційні рішення. Для держав, що прагнуть зберегти або посилити інтеграцію, корисні такі підходи:

Розбудова механізмів швидкого доступу до фінансування у регіональній/мультисторонній площині, з чіткими умовами прозорості та соціальних компенсаторів. Міжнародні інституції можуть запропонувати стандартизовані рамки, але важливо враховувати національну політичну прийнятність.

Диверсифікація ланцюгів доданої вартості і формування «резервних мереж» постачання: поєднання локальних (національних) виробничих потужностей для критичних товарів і регіональної кооперації для економічної ефективності. Це дозволяє поєднати стійкість і вигоди інтеграції.

Для забезпечення політичної підтримки інтеграційних рішень потрібні програми перенавчання, соціальна підтримка та механізми перерозподілу, які знижують опір реформам. Досвід ЄС демонструє, що відсутність таких компенсаторів посилює поляризацію.

Коли загальний графік наднаціональної інтеграції неможливий через політичні бар'єри, корисною є багатошвидкісна модель, яка дозволяє підписувати тісніші угоди між підмножиною держав у межах ширшого формату. Це поєднує переваги кооперації і політичну реалістичність. Наукові огляди регіоналізації підкреслюють корисність таких підходів у періоди нестабільності.

Треба пам'ятати, що вплив кризи на інтеграцію залежить від багатьох контекстуальних факторів: структури економіки, політичних інституцій, попереднього рівня інтеграції та геополітичного контексту. Те, що працювало для європейських держав після 2008 року, не обов'язково буде ефективним для країн Африки чи Латинської Америки сьогодні. Також доступніші дані й аналітика часто стосуються країн з кращими інституціями, що створює упередження в літературі.

Глобальні економічні кризи дієво змінюють вибір інтеграційної стратегії держав: іноді вони стимулюють поглиблення кооперації (через потребу у фінансових інструментах, стандартах чи механізмах солідарності), іншого разу — посилюють орієнтацію на національну автономію або регіоналізацію (через загрозу стратегічної вразливості чи політичний опір). Рекомендація для практиків — поєднувати швидкі інструменти ліквідності й захисту з довгостроковими інституційними рішеннями, які передбачають політичні компенсатори й гнучкі формати інтеграції. Такий підхід підвищує стійкість без втрати вигод від співпраці.

РОЗДІЛ 3

РЕГІОНАЛЬНО-ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРІОРИТЕТИ УКРАЇНИ ТА СЦЕНАРІЇ ЇХ РОЗВИТКУ

3.1. Місце України у сучасних інтеграційних процесах

Україна посідає особливе, стратегічне місце в системі світової та регіональної економічної інтеграції, перебуваючи між різними інтеграційними центрами, водночас намагаючись реалізувати власну зовнішньоекономічну та геополітичну стратегію. Це положення зумовлено як географічним розташуванням, так і історичними, політичними та економічними чинниками. Нижче — аналіз основних аспектів, які формують роль України у сучасному інтеграційному просторі.

Індекс торговельної відкритості є важливим інструментом для швидкої оцінки ступеня зовнішньоекономічної інтеграції України, її залежності від торгівлі та чутливості до зовнішніх шоків. Він надає змогу відстежувати ключові зміни у зовнішній торгівлі на макрорівні, включно з кризами, реструктуризацією або диверсифікацією ринків.

Індекс торговельної відкритості (рисунок 3.1) — критично важливий для України як держави з високим рівнем залежності від зовнішньої торгівлі, особливо в умовах геополітичної та економічної нестабільності. Він дозволяє оцінити, наскільки сильно зовнішня торгівля формує ВВП, і яку частку економіки становлять експорт і імпорт. Це допомагає визначити вразливість або стійкість економіки до зовнішніх шоків (зміни цін на сировину, логістичних проблем, санкцій, втрат ринків тощо). Для України, в умовах війни, зміни торговельних маршрутів, логістичних обмежень, блокад портів, закритості багатьох зовнішніх ринків — відстеження *trade openness* дає змогу побачити, наскільки вдається зберегти зовнішньоторговельну активність і наскільки економіка перебудовується. Такий індекс — інструмент порівняння з іншими

країнами або регіонами. Це дає змогу оцінити, наскільки Україна інтегрована в глобальну торговельну систему у порівнянні з країнами з подібним рівнем розвитку чи сусідами.

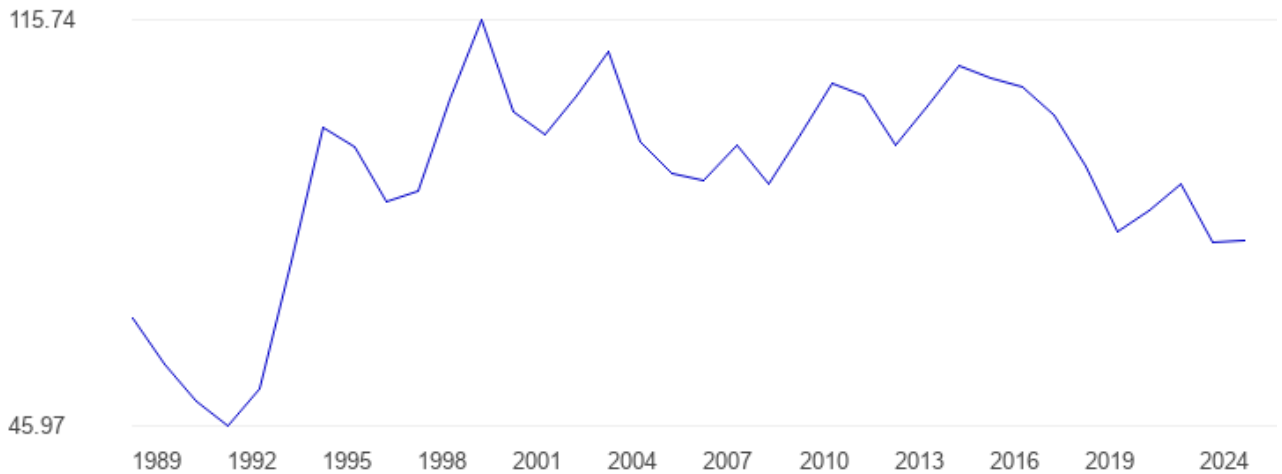

Рисунок 3.1. Індекс торговельної відкритості (trade openness)

Джерело: побудовано автором на основі [24]

Якщо розглядати наявні дані: торговельна відкритість України залишається досить високою, що вказує на те, що, незважаючи на війну, логістичні виклики та перерозподіл торговельних потоків, експорт + імпорт усе ще формують значну частку економіки.

Це означає, що Україна залишається активним гравцем у міжнародних ланцюгах постачання, і для неї зовнішня торгівля — не побічний, а базовий елемент економічної стратегії. Водночас, висока відкритість підсилює ризик: економіка сильно залежна від зовнішніх умов — цін на сировину, попиту, логістики, політичної стабільності за кордоном.

Якщо trade openness падає (наприклад, через ризики, зменшення торгівлі, закриття кордонів) — це може сигналізувати про ризик поглиблення стагнації, втрату експортних доходів, зменшення валютних надходжень, зниження зайнятості в експортно-орієнтованих галузях.

Якщо, навпаки, показник зростає — це може означати відновлення зовнішньоекономічної активності, диверсифікацію торговельних партнерів,

зростання експорту та імпорту обладнання/сировини — що може стимулювати модернізацію економіки, виробництва, залучення інвестицій.

З 2017 року для України чинна Угода про асоціацію між Україною та ЄС, яка включає глибоку і всеохоплюючу зону вільної торгівлі (DCFTA). Цей формат інтеграції відкрив для України реальний доступ до великого європейського ринку, з регулюванням стандартів, гармонізацією норм, можливістю європейських інвестицій, а також імплементацією реформи законодавства та інституційних стандартів згідно з європейськими.

У 2024 році товарообіг між Україною та ЄС досяг рекордних обсягів — за інформацією урядового «Bulletin of Ukraine – EU trade relations», частка торгівлі товарами з ЄС у загальному українському товарообігу становила близько 53.8 %. За той же рік обсяги торгівлі зросли значно порівняно з попередніми роками: експорт із України до ЄС зріс, імпорт із ЄС до України теж зріс, що відновлює торговельні потоки після шоків, пов'язаних із війною і логістичними труднощами.

При цьому асоціація з ЄС — це не лише торгівля, але й поступова, системна адаптація законодавства, стандартів, норм, що зміщує Україну ближче до європейської інтеграційної моделі.

У відповідь на сучасні виклики, зокрема на війну і залежність від традиційних маршрутів, Україна посилює свою роль як транспортно-логістичного мосту між Європою і регіоном Чорного та Азовського морів. Наприклад, Угода між ЄС і Україною про міжнародний автомобільний (road-transport) рух, продовжена до 2027 року, створює передумови для спрощення дорожніх перевезень, зменшення адміністративних бар'єрів для транзиту та експорту, і відновлення торгівлі, зокрема сільськогосподарськими товарами та металами.

Таке положення дає Україні потенціал стати «транзитним хабом» для Європи — це надає значну стратегію: не лише як постачальника сировини чи аграрної продукції, а як важливого елемента логістичних і виробничих ланцюгів нового європейського та регіонального простору.

Прагнення України відповідати європейським нормам у правових, технічних, санітарних, екологічних стандартах стимулює модернізацію виробництва, підвищення якості продукції, зростання конкурентоспроможності на зовнішньому ринку. Зокрема, експорт агропродовольства до ЄС за 2024 рік — рекордний: двосторонній агро-торг досяг значного обсягу, що підкреслює успішність адаптації і попит на українську сільгосппродукцію.

Ця адаптація створює передумови для переходу від сировинної моделі експорту до експорту продукції з високою доданою вартістю: перероблених товарів, продукції, що відповідає європейським стандартам. Це критично важливо для стратегічної мети — підвищити конкурентоспроможність української економіки в контексті глобальних трансформацій.

Одним із суттєвих ризиків є сильна залежність України від ринку ЄС. Якщо політична кон'юнктура, зміни в торговельній політиці або зовнішні шоки — наприклад, сільськогосподарське лобі, конкуренція, санкції — призведуть до перегляду умов, це може серйозно вдарити по економіці. Уже 2025 року з'явилися сигнали про те, що преференційний режим доступу сільськогосподарської продукції України до ЄС може бути змінено на квоти чи тарифи.

Також важливо, що інтеграція передбачає виконання численних умов — реформування законодавства, модернізацію інституцій, приведення стандартів до європейських, що є складним завданням, особливо в умовах війни, економічного тиску й необхідності відбудови.

Попри виклики, у України є потенціал використовувати своє положення як «мосту» між ЄС, Чорноморським регіоном і іншими географічними просторами. Посилення логістичної інфраструктури, розвиток транспортних коридорів, агро- та промислова модернізація, залучення інвестицій і відповідність стандартам відкривають шлях до нових ринків і партнерств. Це може бути як поглиблення співпраці з ЄС, так і диверсифікація експортних маршрутів — до Азії, Близького Сходу та інших регіонів.

Умова успіху — здатність України одночасно адаптуватися до європейських стандартів, здійснювати внутрішні реформи, розвивати логістику й

інфраструктуру, а також гнучко реагувати на зміни у глобальній економіці. Такий багатовекторний підхід дає шанс не лише утримати експорт, а створити конкурентоспроможну, диверсифіковану економіку, здатну витримувати шоки й інтегруватися в нові міжнародні економічні системи.

На сьогодні Україна займає ключове місце в системі європейської та глобальної інтеграції як партнер, що поєднує функції виробника, експортера та транзиторної країни. Успіх її інтеграційної стратегії залежить від здатності поєднувати переваги DCFTA і співпраці з ЄС із розвитком внутрішніх інституцій, логістики та диверсифікацією економічних зв'язків. Водночас Україна має враховувати ризики залежності від зовнішніх ринків і бути готовою адаптувати економічну політику до мінливих умов міжнародної торгівлі та геополітики.

3.2. Перспективи та виклики розширення взаємодії з ЄС та іншими регіональними блоками

Розширення взаємодії України з Європейським Союзом і з іншими регіональними блоками стоїть сьогодні в центрі національної зовнішньоекономічної та політичної стратегії, оскільки від інтеграційних рішень залежить швидкість відновлення економіки, якість інституційних перетворень і довгострокова конкурентоспроможність країни. Перш за все, подальше зближення з ЄС у форматі виконання Угоди про асоціацію та DCFTA і в перспективі — інтеграція в єдині європейські ринки — забезпечує Україні механізми нормативного наближення, доступ до великого платоспроможного ринку і стимул до модернізації виробництва. ЄС уже виступає головним торговельним партнером України: у 2024 році товарообіг між Україною і ЄС значно зріс і Євросоюз становив понад половину зовнішньоторговельних потоків України (рисунок 3.2), що підсилює роль європейської інтеграції як основного каналу відновлення та перетворення економіки.

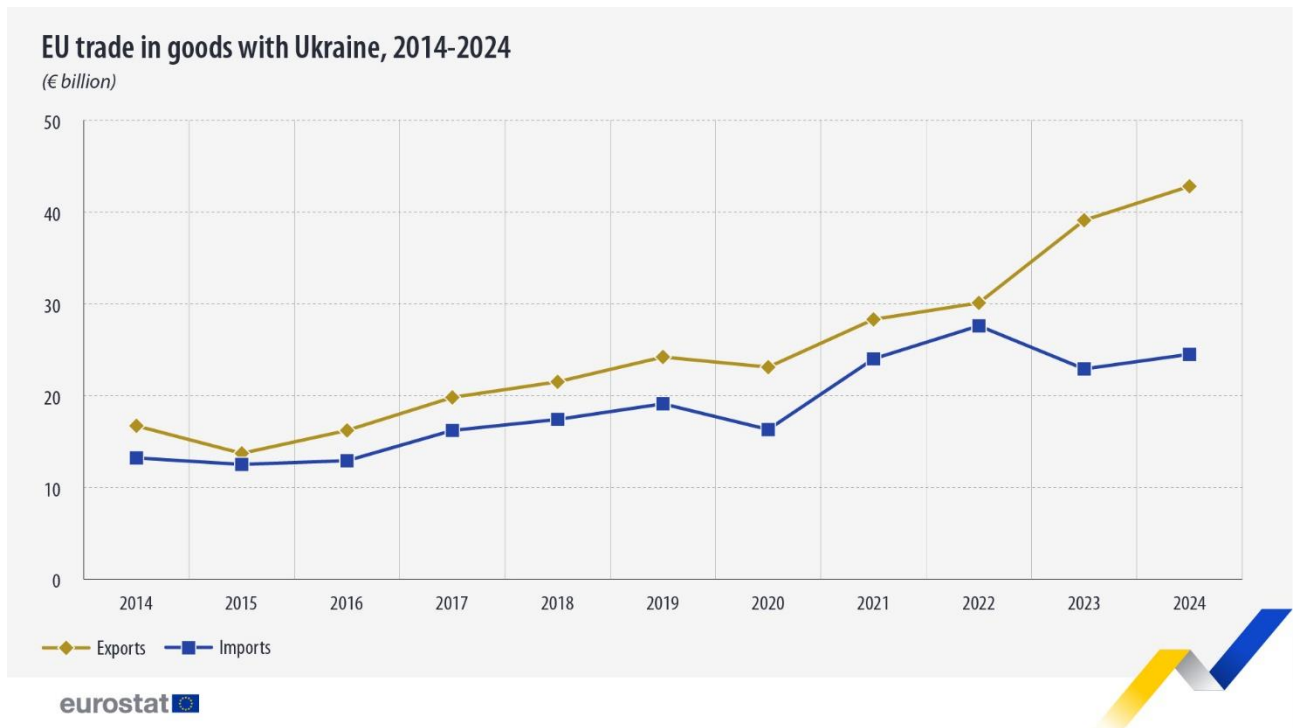

Рисунок 3.2. Динаміка торгівлі ЄС товарами з Україною за період 2014-2024.

Джерело: побудовано автором на основі [24]

Основними експортними товарами були мінеральне паливо (6,8 млрд євро), електромашини (4,3 млрд євро) та машини (4,2 млрд євро). Порівняно з 2021 роком, експорт мінерального палива зріс найбільше (на 4,1 млрд євро), оскільки попередній імпорт цього палива до України з Росії та Білорусі скоротився і був частково замінений імпортом з ЄС.

Ключовими групами товарів, імпортованими з України у 2024 році, були сільськогосподарська продукція, така як зернові, вартістю 4,4 млрд євро, тваринні або рослинні жири та олії (3,1 млрд євро) та олійне насіння та супутні продукти (2,5 млрд євро).

Порівняно з 2021 роком імпорт зернових культур збільшився на 2,7 млрд євро, тваринних або рослинних жирів та олій – на 1,0 млрд євро, а олійного насіння та супутніх продуктів – на 1,1 млрд євро.

Потенціал економічної віддачі від поглиблення взаємодії з ЄС полягає не лише у швидкому зростанні експортних надходжень, але й у трансформації якості експорту: гармонізація стандартів, підвищення якості продуктів,

можливість інтегруватися у більш капіталомісткі і технологічно інтенсивні ланцюги доданої вартості. Це дає підстави розглядати євроінтеграцію як фактор довгострокового структурного зсуву економіки в бік вищої доданої вартості і стійкішої виробничої бази. Водночас процес адаптації до норм, правил, принципів та стандартів Європейського Союзу (таблиця 3.1) вимагає масштабних реформ у сфері управління, судової системи, державних закупівель і антикорупційних механізмів, а також значних інвестицій у технічну і транспортну інфраструктуру; без успішної імплементації відповідних кроків потенціал інтеграції може залишатися недовикористаним. Офіційні оцінки Єврокомісії та звіти зі сторони органів розширення підкреслюють прогрес у низці секторів, але одночасно вказують на те, що повний перехід до членства та повноцінного функціонування у внутрішньому ринку передбачає тривалий і складний перелік реформ.

Розширення взаємодії з ЄС також означає збільшення фінансових і інвестиційних потоків у процесі відбудови та модернізації. Оцінки відновних потреб України у десятирічній перспективі вимірюються сотнями мільярдів доларів, і залучення фінансування від ЄС, міжнародних фінансових інституцій та приватного капіталу стане визначальним фактором реалізації амбітних проєктів відбудови. На тлі дискусій про механізми фінансування, включно з ініціативами використати заморожені активи третіх країн для відновлення (які обговорюються на рівні інституцій ЄС та у великих аналітичних публікаціях), важливо як правове обґрунтування, так і політична згода для стійкого фінансування. Без належних гарантій і прозорих механізмів розподілу таких ресурсів ризику нерівномірного використання й політичної поляризації залишаються високими.

Таблиця 3.1. – Орієнтовний ступінь відповідності України acquis ЄС у
вибраних секторах (станом на 2024–2025 рр.)

Сектор	Ступінь відповідності acquis ЄС	Ключові досягнення	Основні прогалини невідповідності
Енергетика	≈ 70–75 %	Гармонізація з Третім енергетичним пакетом; анбандлінг «Нафтогазу»; інтеграція ринку електроенергії ENTSO-E; імплементація частини норм щодо відновлюваної енергетики та енергоефективності	Неповне виконання правил конкурентного ринку газу й електроенергії; відставання у впровадженні Четвертого енергопакету; недостатня імплементація кліматичних норм Fit for 55
Конкуренція	≈ 60–65 %	Законодавче наближення правил державної допомоги; підсилення ролі АМКУ; часткова гармонізація процедур контролю концентрацій	Повне приведення процедур конкуренції до стандартів ЄС ще триває; низький рівень виконання державними органами; проблеми з прозорістю держпідприємств
Державні закупівлі	≈ 85–90 %	Система ProZorro відповідає директивам ЄС; гармонізація тендерних процедур; прозорість та електронні торги; високий рівень імплементації директив 2014/24/EU та 2014/25/EU	Потреба у повній гармонізації оборонних закупівель; інституційна стабільність контролюючих органів потребує зміцнення
Цифровий ринок	≈ 65–70 %	Часткове наближення до норм Digital Single Market; імплементація GDPR-подібного законодавства; розвиток електронних послуг та «Дія»; інтеграція у роумінгову зону ЄС (2023)	Недостатня відповідність нормам кібербезпеки та eIDAS; відставання у регулюванні цифрових платформ; неповне узгодження з DSA/DMA
Транспорт	≈ 75–80 %	Угода про Спільний авіаційний простір; активне наближення технічних стандартів у автомобільному й залізничному секторі; виконання частини вимог TEN-T; гармонізація безпекових стандартів	Потреба у подальшій гармонізації вимог щодо екологічних стандартів транспорту; відставання у модернізації інфраструктури; неповне виконання стандартів залізничного ринку

Джерело: сформовано автором на основі [22; 24]

Притік інвестицій із країн ЄС (рисунок 3.3) домінує протягом усього періоду і демонструє помітні коливання: зростання в 2016–2018, зниження в 2019–2020 (вплив пандемії), різкий сплеск у 2021 році, падіння під час найгострішої фази воєнних дій у 2022–2023, а також відновлення у 2024 році. Інвестиції з інших регіонів мають подібну динаміку, але значно нижчий рівень абсолютних обсягів.

Пік 2021 і відновлення 2024 року відображають як загальну світову циклічність капіталу, так і вплив інтеграційних очікувань: активізація інвестицій з ЄС корелювала з підвищеною впевненістю у перспективі нормотворчого зближення та сигналами про міжнародну підтримку відбудови.

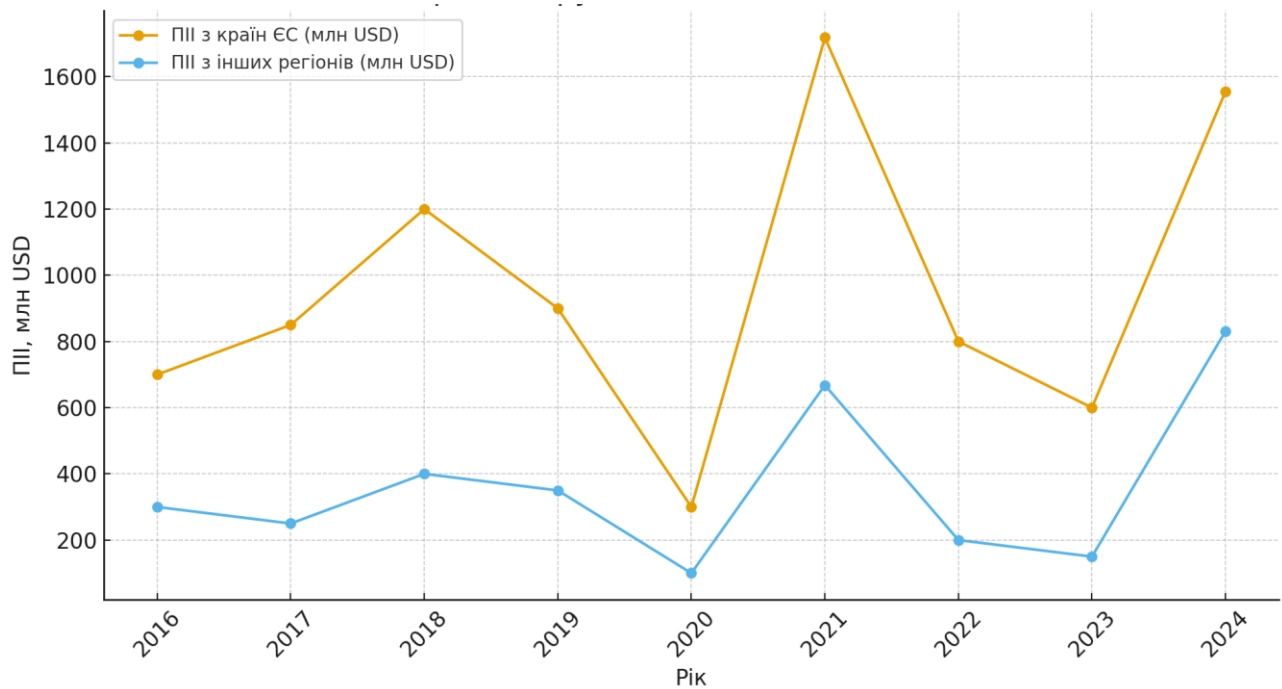

Рисунок 3.3. Притік прямих іноземних інвестицій до України за джерелами (країни ЄС vs інші регіони) для періоду 2016–2024.

Джерело: побудовано автором на основі [24]

Паралельно з євроінтеграцією Україна має посилювати багатовекторну співпрацю з іншими регіональними блоками та платформами, зважаючи на зміну глобальної структури торгівлі та зростання ролі регіоналізму. Підтримка зв'язків з партнерами в Азії, спроби виходу на нові ринки через двосторонні угоди, участь у відновленні транзитних коридорів між Європою і Азією, а також співпраця у межах чорноморських ініціатив розширює можливості диверсифікації експортної бази і зниження залежності від окремих ринків. Міжнародна торгівля демонструє тенденцію регіоналізації, і Україна має зацікавленість не лише в поглибленні зв'язків з найближчими сусідами, але й у створенні умов для довгострокових інвестиційних проектів із партнерами за межами ЄС. Такий підхід сприяє підвищенню стійкості експорту та створює альтернативні

маршрути для української продукції в разі тимчасових чи структурних перешкод на європейському напрямі.

Разом із можливостями існують суттєві виклики, які потребують комплексного реагування. Перший виклик стосується інституційної спроможності: масштабна адаптація регуляторики вимагає послідовної реалізації реформ, зокрема в судочинстві, боротьбі з корупцією, публічних фінансах і державному управлінні. Без системної трансформації ризику «поглиблення залежності» від зовнішніх ринків і втрати контролю над стратегічними ланцюгами вартості залишаються суттєвими. Другий виклик пов'язаний із логістикою та інфраструктурою: втрата портової інфраструктури, руйнування доріг і залізниць під час воєнних дій значно підвищили транзакційні витрати, що поглиблює проблеми доступу до зовнішніх ринків і знижує конкурентоспроможність. Третій виклик має фінансовий характер: відбудова країни потребує значних ресурсів, і одночасне управління зовнішнім боргом, притоком інвестицій і прозорими механізмами розподілу — це складне завдання, що вимагає міжнародної координації та чітких гарантій ефективності використання коштів. Четвертий виклик пов'язаний із геополітикою; будь-яке заглиблення інтеграції з одним центром сили може активізувати протидію з боку інших гравців, що у випадку України має безпосередній зв'язок з питаннями безпеки й суверенітету.

Управлінський і політичний вимір цих перспектив і ризиків означає, що українська стратегія має бути одночасно амбітною і реалістичною. Амбіції щодо європейської інтеграції слід поєднувати з практичними кроками по відновленню інфраструктури, модернізації виробництва і стимулюванню інвестицій у пріоритетні сектори, де можна швидко підвищити експортну додану вартість. У паралельному режимі необхідно посилювати диверсифікацію торговельних маршрутів, активізувати двосторонні економічні ініціативи з новими партнерами та будувати регіональні коридори, що зменшать транзакційні ризики і підтримають експортні ланцюги. Реформи з підвищення прозорості, зміцнення корпоративного управління і вдосконалення митних процедур повинні

супроводжуватися інституційними гарантіями для приватних інвесторів, щоб забезпечити комбінацію зовнішніх ресурсів і внутрішньої відповідальності.

Таблиця 3.2. – Макроекономічні та інституційні ризики виконання Україною зобов'язань перед ЄС

Група ризиків	Сутність ризику	Як ризик впливає на виконання зобов'язань перед ЄС	Наслідки для інтеграції та імплементації <i>acquis</i>
Макрофінансова нестабільність	Високий дефіцит бюджету, велика частка воєнних витрат, залежність від зовнішнього фінансування.	Обмежує ресурси для імплементації реформ, знижує здатність забезпечити сталу роботу інституцій, модернізацію інфраструктури, реформу секторів.	Сповільнення темпів адаптації законодавства, ризик невиконання секторальних дорожніх карт (енергетика, конкуренція, транспорт).
Високий рівень державного боргу	Стрімке нарощення боргового навантаження внаслідок війни та програм макрофінансової підтримки.	Підвищує витрати на обслуговування боргу, відтісняє інвестиції у структурні реформи.	Уповільнення глибоких інституційних змін, підвищена вразливість під час переговорних етапів щодо окремих глав <i>acquis</i> .
Воєнні ризики та безпекові загрози	Збереження активної фази війни, руйнування інфраструктури, невизначеність інвестиційного середовища.	Зменшує здатність виконувати структурні реформи, ускладнює функціонування державних органів, впливає на бізнес-клімат.	Затримки у впровадженні європейських регуляторних стандартів, ризик перерозподілу ресурсів на військові потреби.
Інфляційні ризики	Підвищення цін через воєнні шоки, логістичні обмеження, енергетичні ризики.	Ускладнює виконання монетарних умов, наближення до критеріїв конвергенції та стабільності.	Ризик затримки гармонізації у фінансовому та валютному розділах <i>acquis</i> .
Слабкість інституцій та регуляторного середовища	Нестача адміністративної спроможності, перевантаженість інституцій через війну, кадрові втрати.	Уповільнює адаптацію законодавства, знижує якість виконання реформ у сферах конкуренції, закупівель, енергетики.	Можливі відхилення від графіка адаптації <i>acquis</i> , потреба повторних інституційних аудитів.
Корупційні ризики	Системні зловживання, непрозорі практики, ризики політичного впливу на регуляторів.	Підвищує ризик невиконання вимог ЄС у сферах держзакупівель, конкуренції, фінансового моніторингу, судової реформи.	Пряме блокування відкриття або закриття переговорних глав; можливе замороження фінансової підтримки.
Слабкість судової та правоохоронної системи	Неповна реформа судів, низька довіра, затримки у впровадженні європейських стандартів правосуддя.	Ускладнює виконання принципу верховенства права — ключової умови для членства в ЄС.	Ризик призупинення переговорів за критерієм Copenhagen Rule of Law Benchmark.
Енергетичні вразливості	Ризики для енергосистеми, залежність від імпорту,	Ускладнює впровадження Єдиного енергетичного ринку ЄС, правил REMIT	Тимчасове відставання у виконанні <i>acquis</i> з енергетики та Green Deal.

Група ризиків	Сутність ризику	Як ризик впливає на виконання зобов'язань перед ЄС	Наслідки для інтеграції та імплементації <i>acquis</i>
	руйнування генерації та мереж.	(2024), стандартів безпеки постачання.	
Недостатня інтеграція транспортної та логістичної інфраструктури	Блокування портів, вузькі місця на кордоні, низька пропускна здатність залізниці.	Стримує виконання вимог у рамках Транс'європейської транспортної мережі (TEN-T).	Сповільнює економічну інтеграцію та участь у внутрішньому ринку ЄС.
Ризики для ринку праці	Міграція робочої сили, демографічне скорочення, зниження продуктивності.	Зменшує спроможність адаптувати нормативи ЄС у сфері зайнятості, соціальної політики, охорони праці.	Потреба у зміні стратегій на ринку праці та адаптації соціальних стандартів.
Нестача інвестицій для модернізації	Значна потреба в капіталі для впровадження стандартів ЄС у промисловості, екології, енергетиці.	Без доступу до приватних і державних інвестицій Україна не може виконати технічні та інфраструктурні вимоги <i>acquis</i> .	Ризик затримок у впровадженні технічних регламентів, екологічних стандартів та цифрових вимог.

Джерело: сформовано автором.

Отже, розширення взаємодії України з ЄС і з іншими регіональними блоками відкриває значні перспективи для відновлення, модернізації і зростання, але вимагає цілеспрямованих реформ, значних інвестицій у інфраструктуру, жорсткого управління ризиками і збалансованої геополітичної стратегії. Успіх залежатиме від того, наскільки швидко і системно будуть впроваджені реформи, наскільки ефективно будуть використані міжнародні фінансові інструменти для відновлення, і наскільки гнучко українська політика зможе поєднати прагнення до глибокої євроінтеграції з необхідністю диверсифікації зовнішніх зв'язків у мінливому світі.

3.3. Пріоритетні напрями формування інтеграційної стратегії України

Пріоритетні напрями формування інтеграційної стратегії України охоплюють комплекс економічних, інституційних, правових та безпекових дій, що мають забезпечити поступову та незворотну інтеграцію до Європейського Союзу, а також зміцнити зв'язки з ключовими регіональними блоками у глобальному середовищі глибокої трансформації. Інтеграційна стратегія України повинна ґрунтуватися на поєднанні геополітичних інтересів, економічної прагматики, структурної модернізації та відповідності стандартам ЄС. Її розвиток визначається потребою у закріпленні макроекономічної стійкості, підвищенні конкурентоспроможності, формуванні ефективних інституцій та забезпеченні синхронності з *acquis* ЄС.

В умовах війни та глибоких трансформацій інтеграційна стратегія України потребує переорієнтації на відновлення економічної інфраструктури, модернізацію ринків, зменшення вразливості до зовнішніх шоків та стимулювання сталого розвитку. Пріоритети повинні будуватися на логіці економічної адаптації до європейського простору, повного переходу на європейські стандарти регулювання та зміцнення інституційної здатності реалізовувати комплексні реформи.

У центрі інтеграційної стратегії знаходиться адаптація національної економіки до вимог внутрішнього ринку ЄС. Це передбачає поступову гармонізацію технічних стандартів, регуляторних норм і секторних політик. Важливою складовою є модернізація промислового комплексу відповідно до європейських технічних регламентів, оскільки саме це визначає доступ українських товарів до ринку ЄС. Особлива увага має бути приділена галузям із високим експортним потенціалом, включно з машинобудуванням, агропромисловим комплексом, енергетичними технологіями, ІТ-сектором та переробною промисловістю. Адаптація включає також реформу системи технічного контролю, стандартизації та сертифікації, що дозволяє забезпечити відповідність продукції вимогам єдиного європейського ринку. Нижче подано

інтегровану таблицю 3.3, що об'єднує всі секторальні блоки готовності України до інтеграції в ЄС.

Таблиця 3. 3. – Інтегрована таблиця готовності України до інтеграції в ЄС за ключовими секторами

Сектор / Підсектор	Ключові вимоги ЄС (acquis communautaire)	Поточний стан відповідності України	Основні кількісні або інституційні показники	Узагальнена оцінка готовності
Енергетика — електроенергетика	Третій енергопакет, ринкова лібералізація, інтеграція до ENTSO-E	Синхронізація з ENTSO-E завершена; ринок частково лібералізований; існують деформації ПСО	Частка ВДЕ 14–15%, експорт/імпорт по ENTSO-E стабільний, конкуренція обмежена	Середня
Енергетика — газовий ринок	Анбандлінг, доступ третіх сторін, ринкове ціноутворення	Оператор ГТС сертифікований; ринок працює; імпорт повністю диверсифікований у бік ЄС	Частка імпорту з ЄС понад 80%; добове балансування	Висока
Енергетика — ВДЕ та кліматична політика	Європейський зелений курс, підготовка до ETS, розвиток зеленого водню	Розвиток ВДЕ уповільнений; питання виплат за «зеленим тарифом»; підготовка до ETS початкова	Частка ВДЕ у первинному споживанні ~13%; низька готовність до ETS	Середня / низька
Енергетика — ядерна безпека	Вимоги Euratom, безпекові стандарти, диверсифікація палива	Повна незалежність від російського палива; співпраця з Westinghouse; модернізація триває	52–55% генерації — АЕС; відповідність стандартам висока	Висока
Конкуренція та державна допомога	Гармонізація з регламентами ЄС, незалежність АМКУ, контроль держдопомоги	Нормативна база зближена; незалежність АМКУ потребує посилення; реєстр держдопомоги працює частково ефективно	Частка оскаржених рішень, кількість перевірених кейсів держдопомоги	Середня
Державні закупівлі	Директиви 2014/24/EU та 2014/25/EU, незалежний орган оскарження	Закон повністю адаптований; Prozorro — найкраща практика ЄС; АМКУ перевантажений	Частка конкурентних закупівель у Prozorro > 90%; рівень прозорості високий	Висока
Цифровий ринок — цифрові послуги	DSA, DMA, гармонізація цифрових стандартів	Укладено низку актів адаптації; повна імплементація триває	Масштаб цифрових послуг у «Дії»; відкритість даних	Середня
Цифровий ринок — кібербезпека	Директива NIS2, стандарти CERT	CERT-UA діє ефективно; імплементація NIS2 розпочата	Реакція на інциденти, кіберстійкість критичної інфраструктури	Середня / висока
Цифровий ринок — роумінг	«Roam like at home»	Повністю діє з 2023 року	Вартість роумінгу для споживачів	Висока

Сектор / Підсектор	Ключові вимоги ЄС (acquis communautaire)	Поточний стан відповідності України	Основні кількісні або інституційні показники	Узагальнена оцінка готовності
Транспорт — авіація	Угода про Спільний авіаційний простір	Ратифікована; імплементація триває	Розширення маршрутної мережі; безпекові індикатори	Середня
Транспорт — залізниця	Четвертий залізничний пакет, лібералізація ринку	Часткова гармонізація; відсутність повного розділення функцій	Рівень відкритості ринку для приватних операторів	Низька / середня
Транспорт — дорожній сектор	Соціальні норми, ліцензування, ринковий доступ	Після 2022 року ринок фактично лібералізований; угоди з ЄС розширюють доступ	Баланс перевезень, логістичні показники	Середня / висока
Транспорт — морський сектор	SOx-вимоги, інфраструктурні стандарти	Часткова відповідність; потребує модернізації портів	Пропускна здатність, швидкість обробки вантажів	Середня
Інституційна спроможність — судова система	Рекомендації Венеційської комісії, інституційна незалежність	Запущено оновлення ВРП та ВККС; реформа триває	Індекс Rule of Law, ефективність розгляду справ	Середня
Антикорупційні органи	Незалежність НАБУ, САП, ВАКС, результативність вироків	Інституції працюють; проблема з доведенням справ до вироків	Частка судових рішень у справах топ-корупції	Середня
Децентралізація та управління	Європейська хартія місцевого самоврядування	Реформа успішна; високий рівень спроможності громад	Частка місцевих бюджетів у консолідованому бюджеті	Висока
Торгівля та митна політика	Митний кодекс ЄС, SPS-норми, технічне регулювання (АСАА)	Гармонізація триває; АСАА в окремих секторах готова до підписання	Товарообіг з ЄС понад 42%; зближення з техрегламентами	Середня / висока
Технічне регулювання та стандартизація	Регламенти ЄС, ринковий нагляд	Пілотні сектори для АСАА пройшли перевірку	Кількість підприємств, сертифікованих за стандартами ЄС	Висока
Санітарні та фітосанітарні норми (SPS)	Повна відповідність регламентам ЄС	Інфраструктура лабораторій частково застаріла; законодавство зближене	Частка експорту тваринницької продукції до ЄС	Середня

Джерело: сформовано автором.

Другим ключовим напрямом є поглиблення секторальної інтеграції з ЄС через виконання умов Угоди про асоціацію та участь у спільних європейських ринках — енергетичному, цифровому, транспортному та фінансовому. Інтеграція до європейського енергетичного ринку ENTSO-E та подальша участь у Єдиному

енергетичному ринку ЄС є особливо важливою для зменшення залежності від ризикових джерел постачання та підвищення енергетичної безпеки. Цифрова інтеграція передбачає гармонізацію законодавства щодо кібербезпеки, електронної комерції, захисту даних та створення умов для участі в цифровому ринку ЄС. Транспортна інтеграція охоплює адаптацію інфраструктури до стандартів TEN-T, зокрема розвиток залізничних, автотранспортних і портових коридорів.

Важливим напрямом є інституційне зміцнення держави для імплементації acquis ЄС. Україна має забезпечити спроможність органів влади проводити реформи відповідно до європейських стандартів, зокрема у сферах конкуренції, державних закупівель, антимонопольної політики, фінансового регулювання, корпоративного управління та захисту прав споживачів. У цьому контексті особливо важливою є реформа судової системи та антикорупційної інфраструктури, оскільки саме ці сфери визначають рівень довіри інвесторів та партнерів, а також відкривають шлях до фінансових інструментів ЄС.

Окремим стратегічним напрямом є розвиток людського капіталу та освіти як умов інтеграції до європейського простору досліджень і інновацій. Україна має забезпечити інтеграцію до програм Horizon Europe, Erasmus+, Digital Europe, що дозволить модернізувати освітню систему, стимулювати інноваційні дослідження та забезпечити підготовку фахівців, здатних працювати у структурі європейського ринку праці. У цьому контексті важливим є також включення українських науково-дослідних установ до європейських мереж співпраці.

Інтеграційна стратегія України також має передбачати посилення участі у глобальних регіональних блоках, що є економічно сумісними з європейським вектором. Це включає активізацію співпраці з країнами-членами G7, участь у ініціативах відбудови, інтеграцію до трансрегіональних логістичних ланцюгів, розвиток партнерств у сфері відновлюваної енергетики та критичної інфраструктури. З огляду на зміни у глобальній торгівлі, важливими є взаємодія з RCEP, розвиток зв'язків з Північної Америкою та країнами Азійсько-Тихоокеанського регіону, що розширює можливості українського експорту.

Пріоритетом інтеграційної стратегії має стати участь у відбудові на основі європейських стандартів та використання інструментів ЄС для фінансування модернізації. Це передбачає застосування стандартів Європейського зеленого курсу, інвестування у низьковуглецеві технології, розвиток енергозберігаючої інфраструктури, впровадження циркулярної економіки та створення екологічно орієнтованих виробництв. Такий підхід не лише забезпечує відповідність екологічним нормам ЄС, а й створює підґрунтя для зростання інвестицій, інтеграції до європейських промислових екосистем та підвищення конкурентоспроможності економіки.

Нормативну основу інтеграційної стратегії формує поступове наближення законодавства України до *acquis communautaire*. У процесі реформ важливо встановлювати реалістичні часові рамки, забезпечувати якісну експертизу проектів нормативних актів, активізувати співпрацю з європейськими інституціями та залучати міжнародну технічну допомогу. Стратегія гармонізації має враховувати галузеву специфіку та пріоритетність виконання тих компонентів *acquis*, які є критичними для економічного розвитку.

Узагальнюючи, інтеграційна стратегія України повинна бути комплексною, інституційно сильною, економічно обґрунтованою та адаптованою до вимог сучасного геоекономічного середовища. Вона має забезпечити не лише формальну відповідність *acquis* ЄС, але і створити умови для стійкого економічного зростання, зміцнення міжнародної позиції держави та наближення до повноправного членства в Європейському Союзі.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дало змогу комплексно оцінити трансформацію світових інтеграційних процесів та визначити місце й стратегічні пріоритети України в умовах глобальних економічних змін. У роботі встановлено, що глобальна економіка входить у фазу структурної перебудови, де ключову роль відіграють регіоналізація, неопротекціонізм, цифровізація, переорієнтація виробничих ланцюгів та гео економічна фрагментація. Такі процеси істотно впливають на поведінку держав і формування їхніх інтеграційних стратегій.

Доведено, що регіональна економічна інтеграція залишається одним із найефективніших інструментів підвищення конкурентоспроможності, стійкості та безпеки держав, адже сприяє зміцненню торгівлі, доступу до ринків, технологічній модернізації та розвитку інституцій. Еволюція інтеграційних об'єднань — від класичних митних союзів до комплексних політичних та економічних блоків — демонструє посилення ролі наднаціонального регулювання, спільної промислової політики, координації стандартів та безпекових механізмів.

У порівняльному аналізі інтеграційних пріоритетів провідних країн світу встановлено, що ЄС, США, Китай, Японія та Індія адаптують власні стратегії відповідно до нової гео економічної реальності: держава залишається активним учасником перерозподілу ланцюгів вартості, запроваджує інструменти економічної безпеки, посилює контроль за інвестиціями та критичною інфраструктурою, розбудовує нові регіональні угоди. Для ЄС домінує стратегічна автономія та зелена трансформація; для США — захист технологічного лідерства; для Китаю — формування альтернативних центрів впливу через RCEP та Ініціативу «Пояс і Шлях».

Аналіз сучасних інтеграційних блоків показав, що глобальна система набуває поліцентричного характеру, а конкуренція між регіональними об'єднаннями зростає. ЄС, USMCA, RCEP та інші угруповання формують нові

правила торгівлі, стандарти та регуляторні підходи, що стають визначальними для країн, які прагнуть приєднатися або адаптуватися до цих систем.

Узбе значено, що Україна активно інтегрується у європейський економічний простір, а після 2022 року цей процес набув прискореного та незворотного характеру. Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі, енергетична інтеграція до ENTSO-E, євроінтеграційна логістика, цифрова інтеграція та приєднання до «роумінгу як вдома» стали ключовими кроками на шляху повної політичної та економічної асоціації з ЄС.

Детальний аналіз показників готовності засвідчив, що Україна досягла помітного прогресу в енергетиці, державних закупівлях, технічному регулюванні, цифрових послугах та децентралізації, однак потребує суттєвих зусиль щодо реформ правосуддя, антикорупційної системи, митної політики, екологічних норм, залізничного транспорту та системи ринкового нагляду. Авторитетні інституційні оцінки підтверджують, що саме ці сфери визначатимуть швидкість переговорного процесу з ЄС.

Встановлено, що інтеграційна стратегія України повинна ґрунтуватися на трьох базових елементах: завершенні реформ відповідно до *acquis*, модернізації економічних секторів для відповідності стандартам ЄС, а також формуванні стійкої системи економічної безпеки в умовах воєнних та поствоєнних викликів. Поступове входження у внутрішній ринок ЄС має супроводжуватися адаптацією промислової політики, оновленням інфраструктури, розвитком інновацій, залученням інвестицій і підвищенням спроможності державних інституцій.

Проведений аналіз дозволяє дійти висновку, що європейська інтеграція є не лише зовнішньополітичним вибором, а й ключовою моделлю модернізації України, яка визначає структуру реформ, формує економічні пріоритети та задає нормативно-регуляторну траєкторію розвитку країни на найближчі десятиліття. Успішне виконання вимог ЄС забезпечить Україні доступ до найбільшого світового ринку, посилить стійкість економіки, сприятиме технологічному оновленню, зміцнить демократичні інститути та створить передумови для сталого розвитку.

Загалом результати дослідження підтверджують, що інтеграційна стратегія України має комплексний характер, поєднує економічні, політичні, безпекові та інституційні аспекти, а її реалізація вимагає системного підходу, узгодженого управління реформами та ефективного партнерства з ЄС та іншими регіональними угрупованнями. Таким чином, регіонально-інтеграційні пріоритети України в умовах глобальних трансформацій є водночас відповіддю на сучасні виклики та можливістю для якісного перезавантаження національної економічної моделі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюлетень поточного стану торговельних відносин між Україною та ЄС у 2023 р. Міністерство економіки України. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=ae131754-36dc-4e6f-9a8f-89e872b8b451&title=BiuletенPotochnogoStanuTorgovelnikhVidnosinMizhUkrainoiuTas>. (Дата звернення 24.11.2025).
2. Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами з країнами ЄС. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/zd/ztt_ES/ztt_es_u/arh_ztt_es_2024_u.html. (Дата звернення 23.11.2025).
3. Геополітичні та гео економічні зміни, формовані під впливом російської агресії, та оновлення місця України у світовому просторі. Київ: Центр Разумкова, 2022, с.9, URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2022_TRANSFORMANS_UKR.pdf. (Дата звернення 18.11.2025).
4. Деркач Т. В. Інтеграційні механізми у системі регіонального управління: теорія, методологія, практика: [монографія]. Миколаїв : Швець В. М., 2016. 451 с.
5. Європейська та глобальна регіональна інтеграція : підручник / за ред. А. Крисоватого та М. Лизун. Тернопіль : Осадца Ю.В., 2023. 295 с.
6. Інтеграційні виміри трансформації пострадянського простору : монографія / [А. Г. Бульвінський та ін.] ; за ред. канд. іст. наук, доц. Бульвінського А. Г. ; Держ. установа "Ін-т всесвіт. історії НАН України". Київ : Фенікс, 2020. 559 с.
7. Кармазіна М., Бевз Т., Ротар Н. Інтеграційні перспективи України в контексті російської агресії в Криму та на Донбасі: аналіз підходів парламентських політичних сил [Текст] : [монографія]. НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2018. 327 с.

8. Курах Л. В. Поняття та види міжнародної інтеграції: теоретико-правовий аналіз. Держава та регіони. Серія: Право. 2020. № 4 (79). Т. 2, С. 11- 16.
9. Левчук О. В. Економічні аспекти співробітництва України з країнами Європейського Союзу. Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України. 2023. № 1(77). С. 32-39. <http://znp-cvds.nuou.org.ua/article/view/283326/277483>.
10. Лизун М.В. Архітектура сучасних процесів регіональної інтеграції. Економіка і суспільство. 2017. Вип. 13. С. 102-107.
11. Міжрегіональні інтеграційні процеси в Україні: тенденції та перспективи розвитку [Текст] : монографія / І. Сторонянська ; НАН України, Ін-т регіон. дослідж. Л. : ІРД НАН України, 2009. 392 с.
12. Панченко В., Резнікова Н. Міжнародні стратегії економічного розвитку [Текст] : навч. посіб. Маріупол. держ. ун-т, Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Навч.-наук. ін-т міжнар. відносин. Київ : Білецький Р. Г. [вид.], 2025. 468 с.
13. Перепелюкова О. В., Денисюк О. В. Геоеткономічна стратегія України та її регіонально-інтеграційні пріоритети. Економіка та право. Серія : Економіка. 2016. № 2. С. 40-45 .
14. Пирожок О. Експорт заводів. Як українські компанії “пускають коріння” в Європі. Економічна правда, 5 лютого 2019. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2019/02/5/644962/>.
15. Показники торговельно-економічного співробітництва Україна-ЄС. Представництво України при Європейському Союзі. URL: <https://ukraine.eu.mfa.gov.ua/posolstvo/torgoveln-ekonomichne-spivrobotnictvo-ukrayinayes/pokazniki-torgoveln-ekonomichnogo-spivrobotnictva-ukrayina-yes>. (Дата звернення 22.11.2025).
16. Попко О.В. Міжнародна економічна інтеграція та місце України в міжнародних інтеграційних процесах. Проблеми системного підходу в економіці. Випуск № 2 (70), 2019. С. 13-20.
17. Резнічук М.С. Теоретичні засади економічної інтеграції. Журнал європейського і порівняльного права, 2018. С. 57-66.

18. Akhvlediani T., Movchan V. The Impact of Ukraine's Accession on the EU's Economy: The Value Added of Ukraine. Policy Paper. February, 2024.
19. Balassa B. The Theory of Economic Integration. London: Routledge, 2013.
20. OECD. Economic Outlook. Paris: OECD Publishing, 2019–2024.
World Trade Organization. World Trade Report. Geneva: WTO Publications, 2015–2024.
21. European Commission. Annual Report on the Single Market. Brussels: EU Publications, 2020–2024.
22. Balezentis A., Yatsenko O. Asymmetries of trade integration of Ukraine and the EU. International Economic Policy. 2018. Vol. 1 (28). pp. 32-62.
23. Bickerton C. The future of the EU: a retrospective. URL: <https://www.realinstitutoelcano.org/en/analyses/the-future-of-the-eu-a-retrospective/>.
24. Estimation of round tripping transactions for 2010-2023. National Bank of Ukraine, Statistics and Reporting Department. Kyiv: National Bank of Ukraine, 2024. URL: <https://bank.gov.ua/en/news/all/otsinka-obsyagiv-pryamih-inozemnih-investitsiy-vyakh-kintsevym-kontrolyuyuchim-investorom-ye-rezident-round-tripping-za-2010>. (Дата звернення 18.11.2025).
25. Figures on Regional Trade Agreements notified to the GATT/WTO and in force. Regional Trade Agreements Database. URL: <https://rtais.wto.org/UI/publicsummarytable.aspx>. (Дата звернення 26.11.2025).
26. From globalization to regionalization – Contribution from UNCTAD. URL: [https://one.oecd.org/document/DAF/COMP/GF/WD\(2023\)5/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DAF/COMP/GF/WD(2023)5/en/pdf). (Дата звернення 18.11.2025).
27. GDP (current US\$) - European Union. World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data files. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=EU>. (Дата звернення 24.11.2025).
28. GDP per capita (current US\$) - European Union. World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data files. URL:

<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=EU>. (Дата звернення 24.11.2025).

29. Gor S. The African Regional Integration Index: A Selective Audit, Trade and Development Review. 2017. Vol. 9. pp. 86–98.

30. Harry A. The EU as a Peace Building System: Deconstructing Nationalism in an Era of Globalization. International Journal of Peace Studies. 2007. Vol. 12, No. 2. pp. 31-50.

31. Head, Keith. Will There Ever be a 'United States of Europe? URL: <https://globalnetwork.io/perspectives/2021/09/will-there-ever-be-united-states-europe-new-paper-ubc-sauder-weighs>.

32. Iordanova V., Shapor M. Evaluation of the effectiveness of integration processes of regional integration associations (on EU EXAMPLE, NAFTA, EAEP). URL: https://www.researchgate.net/publication/352115976_Evaluation_of_the_effectiveness_of_integration_processes_of_regional_integration_associations_on_EU_EXAMPLE_NAFTA_EAEP.

33. Kalyuzhna N., Kudyrko L. Effectiveness of trade and economic integration of asymmetric countries: Assessment methods and tools. Journal of Economy and Technology. 2023. Vol. 1. P. 119-126.

34. Obolenska T., Kalenyuk I., Yatsenko O. Formation and implementation of trade integration potential Bull. Kharkiv Natl. Univ. named V. Dokuchaev. Ser.: Econ. Sci. 2020. Vol. 3. pp. 250-263.

35. Origin and development of the European Union. URL: <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/d5906df5-4f83-4603-85f7-0cab24b9fe1/2f31100f-c3d2-42ee-ad52-3f3f07822fd7>. (Дата звернення 22.11.2025).

36. Osaulenko O., Bulatova O., Zakharova O., Reznikova N. The problem of statistical assessment of the potential for the development of regional integration processes. Statistics in Transition New Series. 2021. Vol. 22 (4). pp. 121-138.

37. Petrov R. Bumpy Road of Ukraine Towards the EU Membership in Time of War: “Accession Through War” v “Gradual Integration”. European Papers, 87 27.12.2023. URL: <https://www.europeanpapers.eu/en/europeanforum/bumpy-road-ukrainetowards-eu-membership-time-war>. (Дата звернення 16.11.2025).

38. Princen, S. Agenda-setting in the European Union: a theoretical exploration and agenda for research. Journal of European Public Policy. 2007. Vol. 14(1). P. 21 – 38.

39. Ruiz, M. Theoretical Analysis of Globalization, Regional Integration and Immigration. Working Papers FEA. 2005. №5. pp. 1-21.

40. Slabospyska O. Construction of the gravity model of international trade of enterprises of the machine-building complex of Ukraine when forming a strategy on the foreign market. Bull. Khmelnytskyi Natl. Univ. 2011. Vol. 2. pp. 237-241.

41. Steinberg F. The Next Steps in EU Economic Integration URL: <https://www.csis.org/analysis/next-steps-eu-economic-integration>. (Дата звернення 21.11.2025).

42. The founding and evolution of the EU. URL: <https://www.eda.admin.ch/europa/en/home/europaeische-union/portrait-geschichteeu/gruendung-eu.html>. (Дата звернення 18.11.2025).

43. Top 6 Economies by Share of Global GDP (1980-2024). URL: <https://www.visualcapitalist.com/ranked-the-top-6-economies-by-share-of-globalgdp-1980-2024/>. (Дата звернення 21.11.2025).

44. Total annual goods exports by European Union member states to other countries within the EU from 1999 to 2023. URL: <https://www.statista.com/statistics/1375209/eu-internal-trade-intra-eu-exportsmember-state/>. (Дата звернення 23.11.2025).

45. Trade and development report 2025: Development prospects in a fractured world. UNCTAD. URL: <https://unctad.org/publication/trade-and-development-report-2025> (Дата звернення 18.11.2025).

46. Value of foreign direct investment (FDI) inward stock in the European Union from 2005 to 2022. URL: <https://www.statista.com/statistics/1349425/eu-fdi-inwardstock/>. (Дата звернення 19.11.2025).

47. Zhicheng Xu, Yu Zhang. Lightening up Africa: The effects of Chinese aid on the economic development in Africa. *China Economic Quarterly International*. 2022. Vol. 2 (3). pp. 178-189.